

Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta
Toimintaterapian koulutusohjelma

Anniina Aaltonen, Aino Mannismäki, Maiju Taskula, Veera Virta

ARJEN TERAPIAA – TOIMINTATERAPEUTTI LASTENSUOJELULAITOKSESSA

Opinnäytetyö 2010

TIIVISTELMÄ

Anniina Aaltonen, Aino Mannismäki, Maiju Taskula ja Veera Virta
Arjen terapiaa – Toimintaterapeutti lastensuojelulaitoksessa, 40 sivua, 4 liitettä
Saimaan ammattikorkeakoulu, Lappeenranta
Sosiaali- ja terveysala, Toimintaterapian koulutusohjelma
Ohjaaja: lehtori Tuula Hämäläinen

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata toimintaterapeutin työn sisältöä, sen laajentamismahdollisuuksia sekä erityisosaamista lastensuojelulaitoksessa. Työn yhteiskunnallinen merkitys perustuu artikkelisarjaan, joka tehtiin opinnäytetyöstä saadun aineiston pohjalta. Artikkelien tavoitteena oli toimintaterapian sekä toimintaterapeutin työn esittely, informaation lisääminen ja toimintaterapeutin tarpeellisuuden pohtiminen lastensuojelussa työskentelevien ammattilaisten, toimintaterapeuttien ja lapsiperheiden keskuudessa.

Kirjallisuuskatsaus koottiin aiheeseen kuuluvista teorioista, ja se koostui lastensuojeluun, lapsen ja nuoren psyykkiseen kehitykseen, varhaiseen vuorovaikutukseen, kiintymyssuhteeseen, traumaan sekä toimintaterapiaan liittyvistä aihepiireistä. Teoriat valikoituivat asiakkaan ja ympäristön perusteella, jotta ymmärrettäisiin lastensuojelun asiakkaan ongelmat ja ympäristön vaikutus. Lisäksi selvitettiin, kuinka toimintaterapialla voidaan tukea lapsen ja nuoren kehitystä.

Aineisto kerättiin kirjallisuuskatsauksen avulla sekä teemahaastatteluin, joiden teemat perustuivat Toimintaterapianimikkeistön (2003). Haastateltavina oli seitsemän toimintaterapeuttia, jotka työskentelevät lastensuojelulaitoksissa toimintaterapeutti-nimikkeellä. Haastattelut nauhoitettiin ja haastattelumateriaali analysoitiin teoriaohjaavaa aineistonanalyysia käyttäen.

Haastatteluista saadut tulokset tukivat määritelmää toimintaterapeutin työn sisällöstä. Toimintaterapeutin työn sisältö lastensuojelulaitoksessa on pääasiassa asiakas-, suunnittelu sekä dokumentointityötä. Lastensuojelun asiakkaat ovat usein moniongelmaisia, jolloin toimintaterapiassa keskitytään mm. itsestä huolehtimisen, sosiaalisten tai tunne-elämän taitojen harjoitteluun esimerkiksi luovien menetelmien tai arjessa tapahtuvan terapian avulla. Toimintaterapeutti on moniammatillisen työyhteisön jäsen. Työ voi olla työyhteisön tai muiden alan ammattilaisten konsultointia.

Toimintaterapeutit halusivat sisällyttää enemmän ryhmiä työhönsä ja lisätä ryhmäkertojen määrää. Lisäksi esille nousi työyhteisöjen vaihteleva tietämys toimintaterapiasta. Työyhteisöä tulisikin konsultoida enemmän, jotta toimintaterapeutin erityisosaamista osattaisiin hyödyntää paremmin. Toimintaterapeutilla on taito analysoida sekä soveltaa toimintaa ja siten löytää keinoja asiakkaan ongelmien ratkaisemiseksi ja toimia tukena arjessa. Toimintaterapeuteilla on perusteltu paikka lastensuojelussa, sillä heiltä löytyy hyödyllisiä menetelmiä lasten ja nuorten kasvun sekä kehityksen tukemiseksi.

Asiasanat: lastensuojelu, lastensuojelulaitos, toimintaterapia, toimintaterapeutti, artikkelisarja

ABSTRACT

Anniina Aaltonen, Aino Mannismäki, Maiju Taskula ja Veera Virta
Occupational Therapy in a Facility for Children in Protective Care, 40 pages, 4
appendices
Saimaa University of Applied Sciences, Lappeenranta
Health Care and Social Services, Degree Programme in Occupational Therapy
Instructor: Lecturer Tuula Hämäläinen

The purpose of thesis was to describe the work content of the occupational therapist, how to develop it, and what special knowledge is required when working in a facility for child protection. The importance to society of this thesis is based on a series of articles which was done using the data gathered. The purpose of a series of articles was to introduce occupational therapy and the occupational therapist's work content, to increase information, and to discuss the need for occupational therapists in child protection services.

The material for the theory part was collected from professional literature and dealt with child care, child and adolescent psychological development, early interaction, attachment, trauma, and occupational therapy themes. Theories were selected to increase understanding for the client's problems or environment's effects. In addition, ways for the occupational therapist to support and promote child and adolescent development were investigated.

The information was gathered from literature and theme interviews. Themes for interviews were based on the "Toimintaterapeutinimikkeistö (2003)". Seven occupational therapists were interviewed who were working in a child welfare protection facility as occupational therapists. The interviews were recorded and material was analysed with theory-directed content analysis.

The results supported the accepted definition of the occupational therapist's work content including client care, planning, and documentation work. The clients of child protection service usually have many different problems, and occupational therapy concentrates on the practise, for example, of activities of daily living, social, and emotional life skills. Occupational therapists normally belong to multi-professional teams working as consultants to the team or in cooperation with other professionals. Occupational therapists would like to have more group therapy in their work, and felt it still necessary to educate professionals in the ways that the special competencies of occupational therapists might be used in helping clients to find ways to solve problems and move forward in everyday life skills. Occupational therapists have justified positions in child protective services because they have useful and creative methods to promote child and adolescent growth and development.

Keywords: Child Protection, Child Welfare Protection Facility, Occupational Therapy, Occupational Therapist, Article Series

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 LASTENSUOJELU	6
2.1 Lastensuojelun kehitys Suomessa	6
2.2 Lastensuojelulaki	7
3 LAPSEN JA NUOREN KEHITYKSELLISTEN TARPEIDEN HUOMIOIMINEN	9
3.1 Lapsen ja nuoren psyykkinen kehitys	10
3.2 Varhainen vuorovaikutus	12
3.3 Kiintymyssuhde	13
3.4 Trauma	15
4 LAPSEN JA NUOREN KEHITYKSEN TUKEMINEN TOIMINTATERAPIASSA	16
4.1 Lapsi toimintaterapiassa	17
4.2 Nuori toimintaterapiassa	17
5 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET JA TEHTÄVÄT	18
6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	18
6.1 Aineiston keruu	19
6.2 Haastateltavat	20
6.3 Aineiston analysointi	20
6.4 Artikkelien lähtökohdat ja näkökulmat	22
6.5 Eettisyys	23
7 TOIMINTATERAPEUTTI LASTENSUOJELULAITOKSESSA	24
7.1 Mikä on toimintaterapeutin työn sisältö lastensuojelulaitoksessa?	25
7.2 Miten toimintaterapeutin työn sisältöä voitaisiin laajentaa lastensuojelulaitoksessa?	29
7.3 Mitä toimintaterapeutin erityisosaaminen tuo lastensuojelutyölle?	30
8 ARTIKKELISARJA	32
8.1 Arjen terapiaa – toimintaterapeutti lastensuojelulaitoksessa	32
8.2 Toimintaterapeutti arjen ammattilaisena lastensuojelulaitoksessa	38
8.3 Toimintaterapeutti on arjen ammattilainen	43
9 POHDINTA	45
9.1 Monivaiheinen opinnäytetyöprosessi	45
9.2 Tulosten vastaavuus opinnäytetyön tehtäviin	47
9.3 Oma oppiminen	49
9.4 Jatkotutkimusaiheet	50

LÄHTEET

LIITTEET

- Liite 1 Viesti TOInetissä
- Liite 2 Saate
- Liite 3 Suostumus
- Liite 4 Haastattelukysymykset

1 JOHDANTO

Lastensuojelu kohdistuu yhteiskunnallisessa työnjaossa pienehköön, mutta laajenevaan väestömäärään. Lastensuojelua tarvitsevien lasten ja nuorten määrä on vähintään kaksinkertaistunut reilun kymmenen vuoden aikana. Lastensuojelutarpeen taustalla voi olla monenlaisia tarinoita tavallisista elämänkriiseistä erityisen vaativiin tilanteisiin. (Bardy 2009.) Lastensuojelun tukitoimien avulla voidaan ennaltaehkäistä mahdollisia tulevaisuuden ongelmia niin yksilötasolla kuin yhteiskunnallisellakin tasolla. Lapsen ja nuoren kasvun ja kehityksen tukemiseen tarvitaan työskentelyä esimerkiksi arjessa, mihin toimintaterapeutilla on osansa annettavanaan. Toimintaterapiasta lastensuojelussa on olemassa vähän tutkittua tietoa. Tämän takia aiheeseen on tärkeää kiinnittää huomiota.

Opinnäytetyön aihe on toimintaterapeutin työn sisältö lastensuojelulaitoksessa. Työn tavoitteena on kuvata lastensuojelulaitoksessa työskentelevän toimintaterapeutin työn sisältöä ja sen laajentamismahdollisuuksia sekä tuoda esille toimintaterapeutin erityisosaamista lastensuojelutyössä. Aineistonkeruumenetelmänä ovat toimintaterapeuttien teemahaastattelut ja olemassa oleva tieto aiheesta. Näiden perusteella kirjoitetaan kolme artikkelia.

Opinnäytetyön yhteiskunnallinen merkitys perustuu artikkeleihin ja niiden avulla jaettavaan tietoon. Tavoitteena on, että tieto tavoittaa monenlaisia lukijoita lapsiperheiden vanhemmista lastensuojelualan ammattilaisiin. Lehdissä julkaistavilla artikkeleilla halutaan herätellä lastensuojelussa työskenteleviä ja sitä kautta päättäjiä pohtimaan toimintaterapeutin tarpeellisuutta lastensuojelun työkentällä. Artikkelien tarkoituksena on lastensuojelulaitoksissa tapahtuvan toimintaterapian ja toimintaterapeutin työn sisällön esittely sekä informaation lisääminen.

2 LASTENSUOJELU

Lastensuojelun tarkoituksena on tukea vaikeassa elämäntilanteessa olevia lapsia sekä heidän perheitään. Kun halutaan tietää lapsiperheiden hyvinvoinnista nykypäivänä, apuna toimii lastensuojelusta saatu tilastotieto eli esimerkiksi paljonko huostaanottoja on tehty vuodessa. (Heino & Pösö 2003, 584.) Lastensuojelun tarkoituksena on antaa perheille tukea ongelmien selvittämiseen sekä auttaa heitä kehittymään siten, että tasapainoinen elämä olisi mahdollista. Tarpeen tullen lastensuojeluun kuuluu myös perheiden taloudellinen tukeminen. (Puonti & Saarnio 2004, 61.) Arjen turvaaminen ja normaalistaminen on yksi lastensuojelutyön keskeisimpiä tavoitteita. Lapsilla ja nuorilla, jotka asuvat lastenkodissa, on usein kokemuksia puutteellisesta huolenpidosta, arjen epäsäännöllisyydestä sekä turvattomuudesta, ja siksi on tärkeää, että lastenkodeissa elämä rakentuu normaalin ja turvallisen arjen ympärille. (Laakso 2009, 245.)

2.1 Lastensuojelun kehitys Suomessa

Lapsia on suojeltu jo aikojen alusta lähtien. Keskiajalla vastuu kuului kirkolle, joka huolehti lapsista ja perheistä, joilla oli ongelmia. Lastensuojelun kehittyminen alkoi Suomessa 1900-luvun puolivälissä. Vastuu ei ollut enää kirkolla, vaan siirtyi kunnille. Ensimmäinen lastensuojelulaki otettiin käyttöön vuonna 1936 ja tämän pohjalta toimittiin aina vuoteen 1984 asti. Lain tärkein uudistus oli tällöin huostaanottoprosessin juridisen puolen vahvistuminen. (Puonti & Saarnio 2004, 11.)

1950-luvulla huostaanotto sekä valvonta olivat lastensuojelun ainoita työkaluja, joita käytettiin. Lastensuojeluideologia oli perintöä aiemmilta vuosikymmeniltä, mikä ilmeni sekä ongelmien määrittelyssä että ongelmaperheiden ja -lasten käsittelyssä. 1960-luvulla ajattelutavat muuttuivat Suomessa, mikä heijastui lastensuojeluun. Muutos näkyi lastensuojelussa erityisesti maallikkojen väistymisenä lastensuojelun työtehtävistä ja tilalle tulivat ammattilaiset. Lisäksi

huomio alkoi kiinnittyä vahvemmin lapseen ja tämän etuun. (Puonti & Saarnio 2004, 15.)

1970-luvulla kehitys kiihtyi. Vanha lastensuojeluideologia väistyi uusien aatteiden tieltä. Oltiin valmiita hautaamaan käsite lastensuojelu ja liittämään kaikki siihen kuulunut laajemmin käsitettyyn lastenhuollon alaan. 1980-luvulla uudistettiin perheen ja lasten oikeuksia. Julkaistiin mm. isyyslaki ja laki lapsen huollosta. Lisäksi uudistettiin vuodesta 1936 voimassa ollut lastensuojelulaki. Uusi lastensuojelulaki astui voimaan vuonna 1984. Tällöin lapsen etua alettiin tarkastella laajemmasta näkökulmasta. (Puonti & Saarnio 2004, 17–18.) Tällä hetkellä käytössä on vuonna 2008 voimaan astunut lastensuojelulaki (417/2007).

2.2 Lastensuojelulaki

Lastensuojelulaki (417/2007) on uusittu vuonna 2007, ja se astui voimaan 1.1.2008. Uusitun lastensuojelulain tavoitteena on selkiyttää ja nykyaikaistaa vanhaa lakia sekä yhtenäistää lastensuojelun käytäntöjä kunnissa. Sen painopisteenä on ennaltaehkäisy, varhainen tuki ja avohuolto. (Taskinen 2007, 3 & 7.)

Lastensuojelu on laajasti käsitettävissä lasten suojeluna, joka koskee kaikkia kansalaisia. Se perustuu kansainvälisesti tunnustettuihin oikeuksiin, joita ovat muun muassa oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön sekä oikeus tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. Lastensuojelun tavoitteena on turvata lapsille nämä oikeudet edistämällä lasten hyvinvointia, kehittämällä palveluja kasvatuksen tukemiseksi ja toteuttamalla lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Lastensuojelun periaatteena toimii YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, joka astui voimaan lain tasolla Suomessa vuonna 1991. Lastensuojelun kannalta siinä on tärkeää lapsen edun periaate sekä yksityiselämän ja perhe-elämän suojan periaate. Näiden kahden ristiriita luo jännitteitä lastensuojeluun. Lastensuojelussa on tärkeää panostaa ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen tukemiseen sekä avohuollon tukitoimiin. Lastensuojelun ratkaisuissa on edistettävä lasten kehitystä, hyvinvointia ja

lapsen etua. Kaikkien lastensuojelun toimenpiteiden tulee olla lainmukaisia. (Taskinen 2007, 10–22.)

Lastensuojelun järjestäminen on kunnan tehtävä. Lastensuojelulaki velvoittaa kuntaa panostamaan lastensuojelun ennaltaehkäisyyn ja perheen tukemiseen. Kunta on myös velvollinen laatimaan lastensuojelusuunnitelman ja kokoamaan lastensuojelun asiantuntijaryhmän. (Taskinen 2007, 23–29.)

Lastensuojeluilmoitus

Lain mukaan pitää tehdä lastensuojeluilmoitus lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Ilmoitusvelvollisia ovat sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen ja uskonnollisten yhteisöjen sekä turvapaikanhakijoiden vastaanotto toimintaa, hätäkeskustoimintaa tai koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa järjestävät työntekijät. Ilmoitusvelvollisuus koskee myös yksityisiä ammatinharjoittajia ja luottamustoimen henkilöitä sekä jokaisella kansalaisella on mahdollisuus ilmoituksen tekemiseen. Ilmoitus tehdään kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, esimerkiksi sosiaalivirastolle tai lastensuojelutoimistoon, jolla on velvollisuus ilmoituksen saatuaan lähteä selvittämään lastensuojelun tarvetta. (Taskinen 2007, 30–40.)

Avohuollon tukitoimet

Avohuollon tukitoimiin ryhdytään, jos kasvuolosuhteet ovat vaaraksi tai eivät turvaa lapsen kehitystä tai jos lapsi käyttäytymisellään vaarantaa kehitystään. Avohuollon tukitoimia järjestetään asiakassuunnitelman mukaisesti. Avohuollon muotoja ovat taloudellinen tuki ja asumisen turvaaminen, perheiden taloudellinen tukeminen, palveluiden tarjoaminen sekä muiden vaihtoehtojen mietintä, esimerkiksi lähestymiskielto tai oheishuoltaja. Avohuollon palveluita ovat erilaiset järjestetyt palvelut lapsen ja perheen tukemiseksi. (Taskinen 2007, 41–44.)

Sijaishuolto

Avohuollon tukitoimien riittämättömyys johtaa lapsen sijaishuoltoon, johon kuuluvat esimerkiksi huostaanotto ja kiireellinen sijoitus. Sijaishuollon tulee aina olla perusteltua ja se vaihtoehto, joka turvaa parhaiten lapsen kehitystä. Sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshoitona tai muulla lapselle sopivalla tavalla. Lain mukaan lastensuojelulaitoksia, joissa voidaan järjestää lapsen sijaishuoltoa ja laitoshuoltoa, ovat lastenkodit ja nuorisokodit sekä koulukodit. (Sosiaaliportti.) Lastensuojelulaitoksia ovat myös vastaanottokodit, perhekoti-yhteisöt, perhetukiyksiköt sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset (Taskinen 2007, 78). Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät valtio, kunnat tai yksityiset yhteisöt. Niiden toiminnasta säädetään lastensuojelulaissa. (Sosiaaliportti.)

3 LAPSEN JA NUOREN KEHITYKSELLISTEN TARPEIDEN HUOMIOIMINEN

Lapsen ja nuoren psyykinen kehitys on monitahoinen, kokonaisvaltainen ja kiehtova kasvuprosessi (Almqvist ym. 2004, 37). Lapsen ja nuoren kanssa työskenneltäessä on tärkeää tietää eri kehitysvaiheita, jotta voisi parhaalla mahdollisella tavalla tukea lasta kasvuprosessissa. (Aaltonen ym. 2003, 145.) Lastensuojelulaitoksissa asuvat lapset ja nuoret ovat traumatisoituneet, heidän varhaisessa vuorovaikutuksessaan ei ole ollut tarvittavia elementtejä tai heidän kehitystehtävänsä eivät ole täyttyneet. Tämän takia lapsen ja nuoren kasvun tukemisessa keskitytään mahdollisesti täyttämättä jääneisiin kehitystehtäviin, varhaiseen vuorovaikutukseen, kiintymyssuhteeseen ja trauman vaikutukseen. Lapsen psyyken varhaiskehitystä muokkaa varhainen vuorovaikutus, joka myös määrittelee paljon sitä, millaisiksi aikuisiksi kasvamme. (Almqvist ym. 2004, 38.) Lastensuojelun asiakkaiden kanssa työskenneltäessä on siis tiedostettava, mistä he ovat saattaneet jäädä paitsi ja kuinka nämä vauriot voitaisiin myöhemmin korjata.

3.1 Lapsen ja nuoren psyykkinen kehitys

Psyykkisistä ominaisuuksista noin puolet perustuu geeneihin ja toinen puoli ympäristötekijöihin, kuten lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen, elämänmuutoksiin tai traumaattisiin kokemuksiin. Ympäristön fyysiset, biologiset, psyykkiset ja sosiaaliset tekijät muovaavat myös aivojen toimintaa ja sitä kautta yksilön tunne-elämää ja käyttäytymistä. Jokaiseen ihmisen kehitysvaiheeseen kuuluu fyysisiä kehitystapahtumia, tarpeita, elämyksiä, toiveita, pelkoja, uteliaisuuden kohteita ja sosiaalisia odotuksia. (Almqvist ym. 2004, 20, 117.) Erik H. Eriksonin mukaan yksilön tulisi selvitä edellisestä kehitysvaiheesta, jotta voisi siirtyä seuraavaan. Tämä kasvattaa yksilön itsetuntoa ja yrittämisen halua. Mikäli yksilö epäonnistuu jossakin kehityksenvaiheessa, ei hänellä myöskään ole valmiuksia ratkaista seuraavaa. (Aaltonen ym. 2003, 145.)

Usein varhaislapsuus mielletään ihmisen tärkeimmäksi kehitysvaiheeksi. Silloin ihminen on vastaanottavaisimmillaan ja sen takia ympäristö jättää häneen monipuolisen jäljen. Olennainen perustus myöhemmälle elämälle tapahtuu ensimmäisinä vuosina, eikä lapsella ole mahdollisuutta valita ympäristöään, jolloin hänestä tulee pitkälti ympäristönsä kuva. Ulkoinen kehitys on varhaislapsuudessa päällisin puolin hallitseva, mutta olennaista on myös sisäisen elämän aukeaminen. Riittävän hyvässä ympäristössä lapsen yksilöllisyys määrää varsin pitkälle kehitystä, mutta jos ympäristö kohtelee lasta järjestelmällisesti kaltoin, voi lapsi vaurioitua esimerkiksi tunne-elämältään. Mikäli lapsen annetaan vapaasti tuottaa eikä tuotoksia heti arvostella, hänen luontainen itsetuntonsa säilyy. Lapsuudessa muiden ihmisten jäljittely ohjaa vahvasti lapsen toimintaa, ja se on sopiva oppimistapa lapsen toiminnallisen olemuksen ja eriytymättömän mielen näkökulmasta. Lapsen tärkein rooli on se, että hän saa olla lapsi ja vanhemmat hyväksyvät hänet ehdoitta ja siksi lapsi saa olla huoleton ja huolenpidon kohteena. Tämä herättää lapsen luottamuksen ympäristöön, jota kutsutaan perusluottamukseksi. (Turunen 2005, 31, 38–39, 59–62.) Ilman perusluottamusta lapsen voi olla hyvin vaikeaa luottaa ihmisiin nuorena ja aikuisena (Aaltonen ym. 2003, 145–146).

Kouluikäinen lapsi on usein herkkä kritiikille ja arvostelulle, mutta ymmärtävien vanhempien suojassa lapsi voi tässä iässä oppia kestämiään vastoinkäymisiä ja epäonnistumisia. Yliminän kehittyminen on keskeistä tässä vaiheessa, ja se auttaa lasta välttämään sellaisia asioita, jotka häiritsevät hänen myönteistä käsitystä itsestään. Mikäli yliminä on vahva, lapsi ei menetä tasapainoaan ja hallintaansa viettien ja haasteiden edessä. Myös minäihanne kehittyy tässä iässä, ja se saa lapsen saavuttamaan sellaista, mikä ylläpitää hänen myönteistä käsitystä itsestään. Yliminän ja minäihanteen pohjalta syntyy ympäristön sääntöjen ja normien vaikutuksesta sisäinen moraali, johon voimakkaimmin vaikuttavat vanhemmat. Tässä iässä lapsen orastava identiteetti muodostuu hyväksi, jos hänelle läheiset ihmiset kokevat, että lapsi on taitava ja osaava ja että he hyväksyvät hänet sellaisena kuin hän on. (Almqvist ym. 2004, 44–45.)

Nuoruusikä on kehitysvaihe, jonka tarkoituksena on lapsen irrottautuminen lapsuudesta ja tärkeää on oman persoonallisen aikuisuuden löytäminen. Varhaislapsuuden yksilöitymistapahtumat ja kouluikä ovat merkittäviä nuoruuskehityksen kannalta. Kouluikäisen lapsen minän tulisi lujittua niin paljon, että alkavan nuoruuden viettipaine olisi kestävässä. Nuoret ovat usein mielialaltaan ja käytökseltään ailahtelevia, koska he etsivät ympäristöstä rajoja ja hallintaa. (Almqvist ym. 2004, 46–47.) Nuoruusiässä tunteet avautuvat, jolloin nuori elää omista tunnoistaan käsin, ja tämä kehitys on osa hänen itsenäistymistään. Nuorella saattaa ilmetä myös tunne-elämän vaikeuksia, jotka voivat johtua menneistä kokemuksista ja perheoloista. Näitä vaikeuksia nuori ei vielä pysty käsittelemään itse vaan tarvitsee tukea ja ymmärrystä. (Turunen 2005, 124–125.) Myös Erik H. Eriksonin mukaan tässä vaiheessa aikuisten osoittama empatia on nuorelle ensiarvoisen tärkeää, sillä sen avulla nuori kokee tulevansa kuulluksi, hyväksyy itsensä ja oppii asettumaan muiden ihmisten asemaan (Aaltonen ym. 2003, 147).

Lapsuuden ja nuoruuden tasapainoinen psyykkinen kehitys edellyttää alusta alkaen pysyviä ja johdonmukaisia vuorovaikutussuhteita aikuisiin, jotka empaattisesti ymmärtävät lapsen yksilöllisiä ominaisuuksia ja kehitysvaiheita sekä kykenevät vastaamaan niihin. Mikäli vanhemmat onnistuvat tehtävässään,

lapselle kehittyä perusturvallisuus, joka on psyykkisen kehityksen kulmakivi. (Almqvist ym. 2004, 118.)

3.2 Varhainen vuorovaikutus

Varhainen vuorovaikutus on keskeisessä asemassa lapsen psyykkisen kehityksen kannalta. Voimakkaimmin lapsen varhaiskehitystä säätelevät perimä ja inhimillinen vuorovaikutus. (Almqvist ym. 2004, 50.) Varhaiset kokemukset vaikuttavat lapsen kehon järjestelmiin ja jopa aivoihin, jotka voivat jäädä kehittymättä ikätasoon liittyvien vaatimusten mukaisesti. Aivot kasvavat nopeimmin ensimmäisen puolentoista vuoden aikana. Varhaiset kokemukset muokkaavat merkittävästi luonteenomaisia tapoja olla suhteessa toisiin ja tulla toimeen erilaisten ja vaihtelevien tunteiden kanssa (Gerhardt 2007, 26, 31.)

Lapsen kehityksen taustalla on jatkuva vuorovaikutus lapsen, hänen perheensä ja sosiaalisen ympäristön antamien kokemusten välillä (Almqvist ym., 2004, 50). Lapsi tarvitsee vuorovaikutusta vanhempien kanssa eikä pysty siihen itsenäisesti (Gerhardt 2007, 30). Hankalat vanhemmat jaetaan lähinnä kahteen tyyppiin: laiminlyöviin ja tunkeutuviin. Laiminlyövien äitien voi olla vaikea reagoida vauvaansa, he voivat olla välinpitämättömiä, masentuneita ja vetäytyviä. He vastaavat vain perustarpeisiin, mutta eivät katso vauvaa silmiin eivätkä ota syliin. Laiminlyövien äitien vauvat kehittävät itsekkin masentuneen vuorovaikutustavan ihmisten kanssa. Tunkeileva äiti on vihamielisempi lastaan kohtaan kuin laiminlyövä äiti. Hän loukkaantuu lapsen asettamista vaatimuksista ja tästä syntyy vihamielisyys lasta kohtaan. (Gerhardt 2007, 33.)

Varhainen huono kohtelu tai laiminlyönnit lapsena voivat aiheuttaa aggressiivisuutta ja epäsosiaalisuutta. Lapsuudessa alkava epäsosiaalisuus ja aggressiivisuus ovat vahingollisia yhteiskunnalle, sillä ne ovat pysyvimpiä ongelmia elämän aikana sekä yhteydessä aikuisiän rikollisuuteen, päihderiippuvuuteen ja perheväkivaltaan. Nämä tulevat todella kalliiksi yhteiskunnalle. (Gerhardt 2007.)

3.3 Kiintymyssuhde

Kiintymys on yksi lajin säilymisen rakenteista, jotka ovat vallalla silloin, kun vaaraa ei ole. Kiintyminen tarkoittaa kiinnikasvamista johonkin henkisesti. Kiintymyssuhde on lapsen ja vanhemman välinen ainutlaatuinen tunneside. Se sisältää kolme asiaa, jotka ovat myöhemmän psyykkisen terveyden kannalta oleellisia. Niitä ovat läheisten ihmissuhteiden arvostaminen ja halu solmia läheisiä suhteita ilman hylätyksi tulemisen pelkoa, kyky säädellä voimakkaita tunteita hallitusti sekä kyky nähdä muut ihmiset olentoina, joilla on tarkoitusperiä ja tunteita ja sekä arvostaa että ottaa ne huomioon. Kiintymyssuhdekehityksen avulla lapsi arvioi omaa itseään, toisia ja vuorovaikutusta. Jotta kiintymyssuhde kehittyisi turvalliseksi, edellyttää se äidiltä (hoitajalta) herkkyyttä vastata lapsen viesteihin ja kykyä tulkita ne oikein. (Poijula 2008, 81–83.) Se ei kuitenkaan edellytä vanhemmilta täydellisyyttä, vaan riittävän hyvää hoitoa, mikä tarkoittaa lapsen perustarpeista huolehtimista ja herkkätunteisuutta (Broberg ym. 2005, 120).

Kaltoin kohtelevassa ympäristössä varttuvat lapset luovat itselleen mallin arvaattomasta ja sattumanvaraisesta maailmasta, missä heidän tarpeisiin ei vastata eikä niistä huolehdita. Sen vuoksi lapset eivät jaksakaan ponnistella eivätkä yrittää vaan luovuttavat helposti. (Becker-Weidman & Shell 2008, 43.) Huostaanotetuilla lapsilla kiintymyssuhde on usein vaurioitunut, ja heillä on vaikeuksia kiintyä toisiin ihmisiin. Turvallista kiintymyssuhdetta pidetään lasta suojaavana tekijänä, minkä puuttuminen voi altistaa ympäristön riskitekijöille. (Viitanen 2007.)

John Bowlby, englantilainen lastenpsykiatri ja psykoanalyytikko, loi kiintymyssuhdeteorian. Kiintymyssuhdeteoria on prosessi, jonka seurauksena lapsen ja hoitajan välille syntyy psykologinen side. Pohjimmiltaan siinä on kyse siitä, että ihminen tarvitsee muita ihmisiä elääkseen ja selviytyäkseen hengissä. (Broberg ym. 2005, 116–118.) Kiintymyssuhdeteoria auttaa ymmärtämään, miten ja missä olosuhteissa ihmiset hakevat toistensa läheisyyttä, kuinka he reagoivat vaaratilanteissa sekä millaisia uskomuksia heillä on itsestään,

vuorovaikutussuhteista ja toisista ihmisistä. Kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsella on tarve pitää lyhyt välimatka hoitajaansa, jolloin pitkä erossa olo on lapsen kehityksen kannalta haitallista. (Poijula 2008, 81.) Kiintymyssuhdeteoriana pohjaavat tutkimukset ovat osoittaneet kiintymyssuhteen vaikuttavan laajasti lapsen fyysiseen, sosiaaliseen, emotionaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen sekä hänen suhteeseensa itseensä ja ympäristöön. Kiintymyssuhde on yhteydessä käyttäytymisominaisuuksiin. Kun kiintymyssuhteessa tapahtuu muutos, se vaikuttaa muutoksina lapsen suhteessa itseensä ja ympäristöön. (Viitanen 2007.) Varhainen kiintymyssuhdemalli on suhteellisen pysyvä, ja se vaikuttaa lapsen tapaan havainnoida ja tulkita ympäristöään sekä käsitellä stressaavia tunteita ja ajatuksia (Poijula 2008, 82 & 85).

Kiintymismallit voi jaotella kolmeen: turvallinen, välttelevä ja ristiriitainen kiintyminen. Turvallisesti kiintyneellä lapsella on sisäinen varmuus oman tukikohdan olemassaolosta. Se antaa lapselle turvallisuuden tunteen, minkä avulla on helppo tutkailla maailmaa uteliaasti ja antaumuksella. Turvallisesti kiintynyt lapsi luo vanhempaan joustavan suhteen, minkä varassa on mahdollista vuoroin tutkia maailmaa ja vuoroin hakea turvaa. (Broberg ym. 2005, 129–130). Tutkiessaan maailmaa lapsi alkaa käyttää kaikkia aivojen osia kokonaisvaltaisesti. Lapsen kokema turvallisuus on perustana myöhemmälle kehitykselle. (Hughes 2009, 26). Turvaton, mutta jäsentynyt kiintyminen on jaettavissa kahteen tyyppiin: välttelevään ja ristiriitaiseen. Välttelevälle kiintymiselle on tyypillistä, ettei lapsi osoita tarvetta käyttää vanhempaa tukikohtana. Välttelevästi kiintynyt lapsi on oppinut saavuttamaan läheisyyden olemalla ilmaisematta omaa hoivan tarvettaan. Ristiriitaiselle kiintymiselle on ominaista herkkätuntoinen, mutta ennakoimaton vuorovaikutussuhde lapsen ja vanhemman välillä. Tällöin lapsen on hankala tulkita vanhempaa ja vuorovaikutus toimii suurelta osin vanhemman ehdoilla. Ristiriitaisesti kiintyneillä lapsilla ei ole vahvaa luottamusta omiin kykyihin, ja he muuttuvat helposti joko passiivisiksi tai takertuvaisiksi. (Broberg 2005, 130–133.)

Kaikkia lapsia ei voi välttämättä luokitella näistä mihinkään, jolloin puhutaan jäsentymättömästä kiintymisestä. Jäsentymättömässä kiintymisessä lapsen ja

vanhemman vuorovaikutus perustuu pelkoon. Tällainen on tyypillistä lapsille, jotka ovat kasvaneet perheissä, joissa esiintyy fyysistä tai psyykkistä pahoinpitelyä, laiminlyöntiä, alkoholinkäyttöä tai vanhemman psyykkistä sairautta. Lapsi ei onnistu kehittämään jäsentynyttä kiintymistä, koska vanhemman käyttäytyminen on usein arvaamatonta ja pelottavaa. Taustalla on usein vanhempien käsittelemättömiä traumoja, mitkä heräävät eloon lapsen lähettämien signaalien seurauksena. (Broberg ym. 2005, 130–133.) Kiintymyssuhdehäiriöisillä lapsilla on yhteistä se, että he ovat kokeneet kaltoinkohtelua, heillä on vaikeuksia säädellä tunteitaan, sietää pettymyksiä ja hallita impulsiivisuutta. Lapsilta puuttuu perusluottamus, ja he tuntevat itsensä vajaiksi sekä kokevat, ettei kukaan rakasta heitä. (Becker-Weidman & Shell 2008, 49.) Kaltoinkohdeltujen lasten kokemukset voivat olla niin vaurioittavia, etteivät he pysty rakentamaan turvallista kiintymyssuhdetta sijais- tai adoptiovanhempiin (Hughes 2009, 21).

3.4 Trauma

Trauman tunnistaminen voi olla vaikeaa, sillä sen määrittely ei ole yksiselitteistä (Levine 2008, 33). Kokemus on traumaattinen, jos se sisältää omaan tai läheisen ihmisen terveyteen tai henkeen kohdistuvaa uhkaa ja herättää voimakasta avuttomuutta, kauhua tai pelkoa. (Haapasalo 2007, 85.) Pelko on tavallinen reaktio traumaattiseen kokemukseen (Gerhardt 2007, 155). Trauma vaikuttaa lapsen selviytymis- ja puolustuskeinoihin. Traumatisoituneen lapsen voi olla mahdoton kyseenalaistaa, kapinoida, olla utelias, leikitellä kuvitelmissaan erilaisilla vaihtoehdoilla, uhmata ja etsiä omaa tietään tai hänen on ainakin rajoitettava näitä toimintoja. (Haaramo & Palonen 2002, 26.) Trauma ei synny pelkästään vakavista tai jatkuvista vaikeista kokemuksista, sillä kiintymystrauma voi syntyä myös satunnaisista laiminlyönnin ja kaltoinkohtelun tapahtumasarjoista (Gerhardt 2007, 168). Lapsena kaltoinkohdelluilla on havaittu psyykkisiä häiriöitä, väkivaltaa ja rikollista käyttäytymistä myöhemmässä elämässä (Haapasalo 2007, 84). Kaltoinkohtelut voivat johtaa psyykkisiin häiriöihin kuten masennukseen tai traumaperäisen stressihäiriön oireisiin (Gerhardt 2007, 165). Traumaperäiset stressihäiriön oireet voivat

kroonistuessaan muuntua psyykkisiksi oireiksi, jotka ilmentyvät käyttäytymisen, tunteiden ja ajatusten tasolla (Haapasalo 2007, 84).

4 LAPSEN JA NUOREN KEHITYKSEN TUKEMINEN TOIMINTATERAPIASSA

Toimintaterapian lähtökohtana on asiakaslähtöinen kuntoutus. Terapeuttinen toiminta on perustellusti valittua, sopivasti haasteellista toimintaa, minkä tavoitteena on tuottaa asiakkaalle esimerkiksi onnistumisen kokemuksia. Toimintaterapiassa käsitetään ihminen toimivana olentona, joka voi vaikuttaa tulevaisuuteensa, terveyteensä ja hyvinvointiinsa valintojensa sekä toimintansa kautta. (Holma 2003, 16.) Toimintaterapian tärkein päämäärä on mahdollistaa osallistuminen asiakkaalle henkilökohtaisesti sekä sosiaalisesti merkityksellisiin toimintoihin, mitkä vaikuttavat edistävästi terveyteen sekä hyvinvointiin (Anthony ym. 2009). Toimintaterapeutti valitsee toiminnan sitä analysoiden sekä soveltaen. Toimintaa valitessaan toimintaterapeutti varmistaa, että terapia on asiakkaalle mahdollisimman merkityksellistä, mielekäästä sekä tarkoituksenmukaista. Tällöin terapia on asiakaslähtöistä ja asiakasta motivoivaa. Toimintaterapia voi olla esimerkiksi leikkiä tai ruoanlaittoa. (Joutsivuo 2005, 228–229.)

Toimintaterapian tavoitteena on ratkaista ongelmat, joita asiakas kohtaa arkipäivässä. Terapiassa harjoitetaan ja kehitetään niitä valmiuksia ja taitoja, joita ihminen tarvitsee arjesta selviytyäkseen. (Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry 2008.) Asiakkaan toimintamahdollisuuksia voidaan myös edistää muokkaamalla ympäristöä, jossa hän toimii (Holma 2003, 17). Toimintaterapeutti voi lisäksi ohjata asiakkaan ympärillä olevia ihmisiä; perhettä, hoitajia ja avustajia. Toimintaterapia voi toteutua yksilö- tai ryhmäterapiana. (Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry 2008.)

Toimintaterapeutin työhön kuuluu arvioida asiakkaan mahdollisuuksia toimia arjessa, kotona, koulussa tai työssä. Toiminta, jota terapiassa käytetään,

pohjautuu arviointiin. (Joutsivuo 2005, 228.) Toimintaterapeutit käyttävät paljon muun muassa itsearviointimenetelmiä saadakseen tietoa asiakkaasta ja heidän käyttämistään toiminnoista (Anthony ym. 2009). Työ voi olla myös konsultointia, ohjausta ja neuvontaa (Joutsivuo 2005, 229). Toimintaterapeutti dokumentoi eli pitää kirjaa omasta työstä, sillä se palvelee muun muassa asiakkaan jatkohoidon suunnittelua. Asiakkaalla on aina oikeus tutustua hänestä laadittuihin asiakirjoihin, joita voivat olla esimerkiksi terapiasuhteen päättymiseksi tehdyt palautteet ja jatkosuositukset. (Holma 2003, 21.) Toimintaterapeutti on usein moniammatillisen työyhteisön jäsen oman alansa asiantuntijana (Joutsivuo 2005, 228–229).

4.1 Lapsi toimintaterapiassa

Lasten toimintaterapian tulee olla fyysistä, psyykkistä tai sosiaalista toimintakykyä edistävää. Toiminnot ja menetelmät sekä mahdolliset apuvälineet toimintaterapeutti valitsee tehdyn arvioinnin pohjalta jokaiselle lapselle yksilöllisesti. Toimintaterapian tavoitteena on lapsen toimintakyvyn palauttaminen, ylläpitäminen tai vahvistaminen sekä siihen tarvittavien valmiuksien ja taitojen oppiminen. (Tervonen-Arnkil 2007, 64.) Leikki on yleisellä tasolla hyväksytty lapsen kehityksen keskeiseksi elementiksi ja oppimisen välineeksi. Leikki on lapselle kognitiivisen, kielellisen, emotionaalisen sekä sosiaalisen kehityksen yksi tärkeimmistä rakennusaineista. (Hiitola 2000, 7–8.) Se on lapselle tarkoituksenmukaista toimintaa. Erilaiset leikit vahvistavat myös lapsen hermostollista toimintaa, sillä siitä saa monenlaista aistitietoa. (Kranowitz 2004, 170–171.) Leikkitilanteet voivat myös vahvistaa lapsen itsetuntemusta sekä itsetuntoa (Salo-Chydenius 2002, 18). Siksi terapeuttista leikkiä käytetään paljon lasten toimintaterapiassa.

4.2 Nuori toimintaterapiassa

Toimintaterapiassa nuorta, oman elämänsä asiantuntijaa, on lähestyttävä yksilönä. Itsenäiset päätökset, omat näkemykset sekä yksilöllisyys ovat tärkeitä asioita nuoren kanssa työskenneltäessä. Useasti on kyseessä itsenäistymiseen liittyvä elämänvaihe vaikeankin tilanteen keskellä. (Salo-Chydenius 2002, 37.)

Nuori etsii itseään toimimalla ja tarvitsee toimintaa havaitakseen oman merkityksensä elinympäristössään (Holvikivi 1995, 84–87). Jotta toimintaterapiat olisivat mahdollisimman hedelmällisiä, on nuorelle annettava mahdollisuus itse vaikuttaa toimintoihin sekä toimintaympäristöihin. Tällaiset mahdollisuudet motivoivat ja kannustavat nuorta itsenäisyyteen sekä mahdollisimman hyviin suorituksiin. (Salo-Chydenius 2002, 37.) Tällöin toiminta on nuorelle merkityksellistä sekä motivoivaa.

5 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET JA TEHTÄVÄT

Opinnäytetyön tavoitteena on kuvata lastensuojelulaitoksessa työskentelevän toimintaterapeutin työn sisältöä ja sen laajentamismahdollisuuksia sekä tuoda esille toimintaterapeutin erityisosaamista lastensuojelutyössä.

Tämän opinnäytetyön tehtävänä on vastata seuraaviin kysymyksiin:

- Mikä on toimintaterapeutin työn sisältö lastensuojelulaitoksessa?
- Miten toimintaterapeutin työn sisältöä voitaisiin laajentaa lastensuojelulaitoksessa?
- Mitä toimintaterapeutin erityisosaaminen tuo lastensuojelutyölle?

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisella eli laadullisella tutkimusotteella. Hirsjärvi ym. (2001, 152) mukaan laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on löytää ja paljastaa jo olemassa olevia asioita sekä kuvata todellista elämää. Laadullinen tutkimus pyrkii ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. Laadullisen tutkimusotteen mukaisesti opinnäytetyön aineisto koottiin luonnollisissa, todellisissa tilanteissa ja tiedonkeruun instrumenttina on ihminen, jolloin haastateltavien näkökulmat pääsevät esille. Lisäksi tapauksia käsiteltiin ainutlaatuisina ja tulkittiin aineistoa sen mukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2001, 155.)

Valitsimme laadullisen tutkimusotteen kuvataksemme toimintaterapeuttien työn sisältöä lastensuojelulaitoksissa. Opinnäytetyön aineisto koostuu neljästä teemahaastattelusta, jonka jälkeen yhdistettiin haastatteluista saatu aineisto ja teorian tieto. Niiden pohjalta kirjoitettiin kolme artikkelia eri alan lehtiin. Työelämän yhteistyökumppanina toimi toimintaterapeutti lastensuojelulaitoksesta.

6.1 Aineiston keruu

Tässä opinnäytetyössä käytettiin teemahaastattelua, joka toteutettiin yksilö- ja parihaastatteluina. Teemahaastattelulle on tyypillistä, että haastattelun aihepiirit ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat (Hirsjärvi ym. 2001, 195). Haastattelut edellyttävät haastattelijalta tilanneherkkyyttä ja aktiivista otetta haastatteluun. Teemahaastattelulla on kaikki mahdollisuudet onnistua, mikäli haastattelijalla onnistuu luomaan luottamuksellisen ilmapiirin. (Kylmä & Juvakka 2007, 79–80.) Teemojen sisältö pohjautuu Toimintaterapianimikkeistöön (Holma 2003). Haastattelukysymykset (Liite 4) laadittiin siten, että niillä on tarkoituksena saada tietoa toimintaterapeutin työn sisällöstä, sen laajentamismahdollisuuksista ja erityisosaamisesta lastensuojelulaitoksessa. Haastatteluista saatua tietoa ja aiempaa teoriaa aiheesta sekä teorian ja käytännön yhdistämistä jaetaan suuremmalle kohderyhmälle eri lehtiin kirjoitettavien artikkelien kautta.

Pilottihaastattelu tehtiin helmikuussa 2010, jonka jälkeen varsinaiset haastattelut tehtiin saman vuoden maaliskuun ja huhtikuun välisenä aikana. Vierailujen alussa tutustuttiin kyseessä olevaan paikkaan ja sen toimintaperiaatteisiin, jonka jälkeen toteutettiin haastattelu. Haastattelut tapahtuivat haastateltavien järjestämissä, rauhallisissa tiloissa. Haastattelut nauhoitettiin, jolloin yksi opinnäytetyön tekijöistä toimi nauhurin käyttäjänä, yksi haastattelijana sekä kaksi muuta teki muistiinpanoja. Näin haastattelut olivat johdonmukaisia ja selkeitä. Haastatteluiden yhteydessä haastateltavat allekirjoittivat suostumuksen (Liite 3).

Opinnäytetyöhön kuuluu olennaisena osana kirjallisuuskatsaus. Sen tarkoituksena on esitellä, kuinka kyseisiä asioita on aiemmin tutkittu ja mistä

näkökulmista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 123.) Tässä opinnäytetyössä kirjallisuuskatsaus koostuu lastensuojeluun, lapsen ja nuoren kehitykseen sekä toimintaterapiaan liittyvästä kirjallisuudesta ja tutkimustiedosta.

6.2 Haastateltavat

Lastensuojelussa työskentelevät toimintaterapeutit olivat etsineet toisiaan TOInetin välityksellä. TOInet on toimintaterapeuttien oma sähköinen keskustelufoorumi. Siellä vallinneen keskustelun pohjalta TOInet vaikutti oikealta paikalta viestille (Liite 1), jolla etsittiin haastatteluun halukkaita toimintaterapeutteja. Saatiin vastaukseksi sähköpostiviestejä toimintaterapeuteilta, jotka osoittivat mielenkiintoa opinnäytetyötä kohtaan ja olivat halukkaita haastateltaviksi. Tarkoituksenmukainen tiedonantajien valinta on laadulliselle tutkimukselle tyypillistä (Hirsjärvi ym. 2001, 155). Kriteereinä haastateltavien valinnassa oli, että he työskentelevät lastensuojelulaitoksessa ja toimintaterapeutti-nimikkeellä. Yhteyttä ottaneista seitsemän soveltuivat haastateltaviksi ja ajatuksienvaihto heidän kanssaan jatkui sähköpostien välityksellä. Haastateltaville lähetettiin saate (Liite 2) ja haastattelukysymykset (Liite 4). Tämän jälkeen sähköpostiviesteissä sovittiin erikseen jokaiseen neljään paikkaan tapaamisajankohta ja haastattelun kesto.

Haastateltavat olivat pääkaupunkiseudulta ja Etelä-Karjalasta. Heistä kaksi työskenteli yksityisessä, kaksi kolmannen sektorin ylläpitämässä ja kolme kunnallisessa laitoksessa. Kaikissa näissä laitoksissa lapset ja nuoret asuvat ympärivuorokautisesti, ja niistä osa on ensisijaisia sijoituspaikkoja ja osa pysyvämpiä koteja. Haastateltavat ovat työskennelleet lastensuojelun kentällä yhdestä reiluun neljään vuotta. Heistä kolme on valmistunut vuonna 2004 ja kolme vuonna 2008. Yksi on valmistunut vuonna 1999, ja hänellä ei ole ammattikorkeakoulututkintoa.

6.3 Aineiston analysointi

Tässä opinnäytetyössä käytetään teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Teoriaohjaava sisällönanalyysi on kolmivaiheinen prosessi, mihin kuuluu

aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely sekä aineiston abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–109, 117.) Haastatteluista saatu aineisto litteroitiin eli kirjoitettiin puhtaaksi tekstimuotoon. Jokainen opinnäytetyön tekijä litteroi yhden haastattelun ja materiaali jaettiin luettavaksi muulle ryhmälle. Litteroinnit jäivät itsenäisen työskentelyn varaan, mikä mahdollisesti vähensi luotettavuutta. Seuraava vaihe eli redusointi suoritettiin myös itsenäisesti. Tässä vaiheessa aineistosta jätettiin kaikki epäolennainen pois, mikä saattoi vähentää luotettavuutta. Pelkistyksistä saatiin ytimekkäät vastaukset kolmeen opinnäytetyön tehtävään. Taulukossa 1 kuvataan esimerkin avulla pelkistystä.

Taulukko 1 Esimerkki pelkistämisestä

Alkuperäinen lainaus	Pelkistetty ilmaus
ehkä ne perustelut tulee siitä et ne on mejän mielestä soveltuvia mejän lapsille koska sit niiku ne testit menee niiku ikänsä puolesta ja muuta nyt ei niiku mejän lapsille oo. ja ne toiminnat et se sitte et tehääks keittiössä jonkun kaa pizzaa vai värkätäänkö hedelmäsalaattii tai tehää pirtelöö vai haudutetaanko karjalanpaistia niin se tulee sit siitä mikä on niiku sen lapsen taso ja sen oma motivaatio ja kiinnostus.	Perustelut tulevat siitä, että testit soveltuvat meidän lapsille ikänsä puolesta eikä muita testejä ole tarjolla. Esimerkiksi keittiötoiminnoissa vaikuttaa lapsen taso, motivaatio ja kiinnostus vaikuttavat siihen, mitä tehdään.

Tämän jälkeen aineisto klusteroitiin pareittain ja etsittiin aineistosta samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Ennen abstrahointia parien materiaalit vertailtiin ja yhdistettiin luotettavuuden lisäämiseksi. Sen jälkeen samaa tarkoittavat käsitteet ryhmiteltiin, luokiteltiin sekä nimettiin. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä abstrahoitaessa haastatteluista saatu aineisto yhdistetään olemassa oleviin teoreettisiin käsitteisiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–109, 117). Viitteelliset haastattelukysymykset oli tehty Toimintaterapianimikkeistöä (Holma 2003) apuna käyttäen, mikä auttoi abstrahointivaiheessa jäsentämään aineistoa. Analysoinnin jälkeen tuloksia tulkittiin, mikä tarkoittaa esiin nousseiden asioiden selkiyttämistä ja pohdintaa. Seuraava esimerkki liittyy ensimmäiseen opinnäytetyön tehtävään. Kysymyksen alle on laitettu kaikkien seitsemän haastateltavan vastaukset, joista on tehty yhteenveto loppuun.

Taulukko 2 Esimerkki analysoinnista

Haastattelukysymys	Koetko, että sinun ammattitaidollasi olisi enemmän annettavaa lastensuojelutyölle?
Vastaukset	<ul style="list-style-type: none"> - Kyllä; yksilöasiakkuuksissa, ryhmän ohjauksessa ja ohjaajana toimimisessa. Meillä on hyvä pohjakoulutus lastensuojelutyötä varten. - Olisi hyvä saada arkeen meidän keräämä tieto nuoresta, jotta hän itse pystyisi hyödyntämään sitä omassa arjessaan. Tiedon välittämisessä olisi kehitettävää. - On paljon sellaista, missä voimme hyödyntää osaamistamme lastensuojelussa. - Meillä on niin moniongelmaisia lapsia ja vanhempia. Toiminta on olennainen elementti työskentelyssä, sillä oppi menee kokemuksellisuuden kautta paremmin perille. - Toiminta on keskeinen elementti kasvussa ja kehityksessä, sen takia meillä on ensiarvoinen asema. - Pienempiin ongelmiin pureutuminen, mielekkään tekemisen tarjoaminen sekä mahdollistaminen ja ihan pelkän ajan tarjoaminen. Lisäksi esim. oppimisvaikeuksien havainnointi ja avun tarjoaminen.
Yhteenveto	Toimintaterapeuttikoulutuksella olisi enemmän annettavaa lastensuojelutyölle monipuolisen koulutuksen takia. Toimintaterapeutti voi toimia yksilöasiakkaiden kanssa, ryhmän ohjauksessa sekä ohjaajana arjessa. Tämän asiakasryhmän kanssa toiminta on hyödyllinen väline, sillä ajatuksia ja tunteita voi olla vaikea ilmaista sanoin.

6.4 Artikkelien lähtökohdat ja näkökulmat

Opinnäytetyön artikkelit pohjautuvat haastatteluaineistoon. Jokaiseen artikkeliin valittiin lukijoiden mukaisesti, mitä opinnäytetyön tehtävää on oleellista painottaa. Artikkelit suunnattiin eri alan ammattilaisille. Yksi artikkeli suunnattiin toimintaterapeuteille, toinen sosiaalialalla työskenteleville ja kolmas lukijoille sanomalehteen. Toimintaterapeutti-lehteen tuleva artikkeli on luvattu julkaista. Artikkeleilla halutaan lisätä informaatiota toimintaterapiasta ja lastensuojelusta sekä herätellä ajatuksia ja keskustelua aiheesta lukijoiden keskuudessa.

Toimintaterapeuteille suunnatussa artikkelissa käytettiin ammattisanastoa. Kirjoitettaessa ei keskitytty selittämään suuremmin asioiden taustaa, koska

lukijat odottavat enemmänkin syvällisempää kertomista ja tuloksien selvittelyä. Tarkoituksena oli esitellä konkreettisia toimintaterapeutin työmenetelmiä lastensuojelulaitoksissa, mihin opinnäytetyön ensimmäinen tehtävä vastasi. Tavoitteena oli jakaa tietoa toimintaterapeutin työn sisällöstä ja tukea jo alalla työskenteleviä, jotta yhteisiä käytäntöjä olisi helpompi luoda. Tämä oli koettu tarpeelliseksi TOInetin keskustelupalstan perusteella.

Lastensuojelualalla työskenteleville kirjoitettaessa huomioitiin, että lukijat eivät ole toimintaterapian asiantuntijoita, mutta tuntevat lastensuojelun kenttää. Heille tulisi tarjota konkreettista ja soveltamiskelpoista tietoa. Kirjoitettaessa otettiin huomioon myös muut lehden lukijat, jolloin asiat oli ilmaistava ymmärrettävästi. Tässä artikkelissa haluttiin painottaa opinnäytetyön tehtävien mukaisesti toimintaterapian tarpeellisuutta lastensuojelun kentällä ja esitellä toimintaterapeutin työmenetelmiä tukea lapsia ja nuoria arjen toiminnoissa.

Sanomalehteen kirjoitettaessa oli kiinnitettävä huomiota sisällön valintaan ja ilmaisutapaan, koska lukijat eivät välttämättä tunne toimintaterapian käsitteistöä ja lastensuojelun taustaa. Sanomalehteen tarkoitetussa artikkelissa haluttiin lisätä lukijoiden tietoa toimintaterapiasta sekä herättää keskustelua lastensuojelusta.

6.5 Eettisyys

Toimintaterapeutit suostuivat vapaaehtoisesti haastateltaviksi ja heitä informoitiin saatteella (Liite 2) kaikista opinnäytetyöhön liittyvistä asioista, kuten työn tarkoituksesta ja siitä, mihin haastattelutietoa käytetään. Vapaaehtoisuus ja tarpeellisen informaation antaminen lisäävät eettisyyttä. Ennen haastatteluja toimintaterapeuteilta pyydettiin suostumukset (Liite 3), ja näin ollen haastatteluista saatua aineistoa oli oikeus käyttää. Koko opinnäytetyöprosessin ajan vaitiolovelvollisuus huomioitiin asiakkaita, toimintaterapeutteja ja työpaikkaa koskevissa asioissa. Ihmisten inhimillinen ja oikeudenmukainen kohtelu oli tärkeää koko prosessin aikana. Eettisyyteen opiskelijanakin kuuluvat Toimintaterapeutin eettiset säännöt.

7 TOIMINTATERAPEUTTI LASTENSUOJELULAITOKSESSA

Haastateltavien työyhteisössä on monien alojen ammattilaisia kuten psykologeja, sosionomeja, sosiaaliohjaajia, lähihoitajia, sairaanhoitajia, perhetyöntekijöitä, opettajia ja ohjaajia. Moniammatillinen yhteistyö toteutuu työntekijäpalavereissa, osastopalavereissa, asiakassuunnitelma- ja hoitoneuvotteluissa, yhteistyönä koulun (opettajan ja kuraattorin) kanssa, hoitotiimeissä ja konsultointina. Moniammatillisuuden miinuksena on ammattikateus. Moniammatillisuus voi olla keskustelumuotoista, ideoiden ja ajatusten jakamista, ja toteutua tilanteissa, missä monen eri ammatin osaajat kokoontuvat pohtimaan asioita yhdessä. Yhteistyön tekeminen myös muiden lasten ja nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten kanssa on olennaista ja tukee asiakkaan tilannetta.

Parhaimmillaan yhteistyö näkyy jokaisen tuomana ammattitaitona, osaamisena, mistä rakennetaan koko paketti esim. kuntoutussuunnitelmaa tehdessä. Huonoimmillaan yhteistyö näkyy kilpailuna työntekijöiden kesken ja ammattikateutena, kun ei pysytä omalla osaamisalueella ja osata ajatella yhteisen hyvän vuoksi. Suurin miinus on ammattikateus ja yhteisen kielen löytäminen. Saattaa olla, että puhutaan samasta asiasta, mutta luullaan ettei ymmärretä toisiamme, kun ei ole yhteisiä sanoja.

lältään asiakkaat ovat varhaislapsuudesta aikuisuuden kynnykselle. Suurin osa heistä on kouluikäisiä. Monilla asiakkailla on myös kontakti psykiatrian puolelle. Alle 18-vuotiaana kuulutaan nuorisopsykiatrian piiriin, mutta 18-21-vuotiaana siirrytään aikuispsykiatria. Lastensuojelun vastuu loppuu 18 ikävuoteen ja sen jälkeen on mahdollisuus jälkihuoltoon 21-vuotiaaksi asti.

Yleisimmät ongelmat asiakkailla ovat tunne-elämässä. Asiakkailla on masennusta, käytöshäiriöitä, keskittymis- ja tarkkaavaisuushäiriöitä, AD/HD:ta, koulu- ja oppimisvaikeuksia, kiintymyssuhdehäiriöitä, autismia, erilaisia traumoja, sosiaalisten tilanteiden pelkoa, itsetuhoisuutta, paniikki- ja ahdistuneisuushäiriöitä, skitsofreniaa, bipolaarista mielialahäiriötä, Asperger-

oireyhtymää, kehitysviivästymää ja -häiriöitä, FASia, FAEta, mutismia sekä muita neurologisia ja fyysisiä vaivoja.

Yleensä taustalla on monia eri tekijöitä ja hyvin karuja kasvuympäristöjä; lapsuuden aikaista väkivaltaa ja seksuaalista väkivaltaa. Perheillä voi olla päihde- ja mielenterveysongelmia, sekä joillakin lapsilla on päihdediagnoosi. Lapsilta löytyy harvoin diagnoosia, ja joskus neurologi ja psykiatri eivät osaa päättää diagnoosia, jolloin diagnoosi voi olla epämääräinen. Asiakkaiden psyykkinen vointi ja olotila vaihtelevat paljon päivästä ja tilanteesta riippuen.

Nii monest ne on niin lytättyjä nää meidän lapset et ihan se et ne saa hymyilemään ja olemaan tyytyväisii siihen mitä ne on ite tehny ni se voi olla jo tosi suuri tavote.

Asiakassuhteiden kesto vaihtelee paikasta ja asiakkaan tilanteesta riippuen parin kerran arvioinnista monen vuoden yhteistyöhön.

...koska se on välillä tosi pitkän työn takana et sä saat sen terapiasuhteen ja sen luottamuksen syntymään.

Haastateltavat kokivat, että AMK-koulutuksesta saa oppia lapsen ja nuoren normaalista kasvusta ja kehityksestä, mielenterveysasioista ja sairauksista, mutta lastensuojelutyötä oppii vain tekemällä. Nuorten toimintaterapia ja nuorisopsykiatria jäi pintaraapaisuksi heidän mielestään. Kaikki haastateltavat ovat suorittaneet lisäkoulutuksia oman mielenkiintonsa mukaan.

7.1 Mikä on toimintaterapeutin työn sisältö lastensuojelulaitoksessa?

Työpäivän rakentuminen

Useimmilla haastatelluilla työajasta menee noin puolet asiakastapaamisiin ja muu työaika suunnitteluun, kirjaamiseen, erilaisiin kokouksiin ja niin edelleen. Moni mainitsi suunnittelun ja kirjaamisen tärkeydestä. Kaikkien työ on vaihtelevaa, ja vaihtuviin tilanteisiin on mukauduttava välillä hyvinkin nopeasti.

Osa haastatelluista kokee arjessa mukana olemisen hyödyllisenä sen ollessa suunnitelmallista, sillä ne ovat oivallisia tilanteita havainnoida asiakasta.

Ja välillä on hedelmällistä päästä viettämään aikaa arkeen nuorten kanssa ja tehdä niitä arjen asioita. On erilainen tilanne olla nuoren kanssa kahden suljetussa tilassa milloin suljetaan muu ympäristö pois. Jokin asia voi sujua toimintaterapiassa hyvin, mutta arjessa näkee sen todellisuuden, kun muut nuoret ja stressitekijät ovat ympärillä.

Jotenki nään et se on siel arjessakin oleminen ja tekeminen et se on sitä toimintaterapiaa siellä ihan omalla sarallaan.

Niin se päivä menee, aika vauhdikkaasti, että sitä joutuu hyppäämään tilanteesta toiseen siihen, et yhen lapsen kans on terapiatapaaminen ja tulee takaisin osastolle ja siel onkin jokin vastoinkäyminen ja siihen reagoidaan voimakkaasti, siinä saakin saman tien sitten mennä selvittämään riitaa tai itkemään nurkkaan sen lapsen kanssa.

Osan haastateltavien työpäivä keskittyy toimintaterapiaan ja sen suunnitteluun. Osa on myös lasten ja nuorten arjessa mukana ja kokee sen tärkeäksi osaksi työtä, sillä he havainnoivat tilanteita toimintaterapian näkökulmasta. Heidän työpisteensä sijaitsevat lähempänä lastensuojelulaitoksia, jolloin on helpompi tehdä yhteistyötä.

Työni keskittyy nyt enemmän arjessa tapahtuvaan terapiatyöhön, jossa voin havainnoida ja arvioida luonnollisessa ympäristössä. Työ on samalla lasten ja nuorten arkeen osallistumista, aktivoimista, kannustamista, opastamista, ohjaamista sekä yhdessä tekemistä.

Pääsääntöisesti työn sisällön saa suunnitella itsenäisesti. Kuitenkin siihen vaikuttavat lasten/nuorten kouluajat, lakisääteiset huostaanottoajat ja terapeutille määritelty työaika. Toimintaterapeutit korostavat työnohjauksen merkitystä, sillä se edistää omaa työskentelyä ja työssä jaksamista. Hyvä työnohjaus on erittäin tärkeää. Se auttaa jaksamaan töissä, antaa tilaisuuden käsitellä asioita sekä avaa uusia näkökulmia tilanteille.

Haastattelupaikoissa kirjaaminen toteutetaan eri tavoin. Osassa paikoista kirjaaminen tehdään sähköiseen järjestelmään muiden työntekijöiden luettavaksi ja osassa terapeutit kirjaavat lähinnä omiin muistiinpanoihin.

Palaute/yhteenveto tehdään tarvittaessa yhteistyötahoille, esimerkiksi lastensuojelulle, koululle ja psykiatrisille osastoille.

Asiakastyö

Asiakastyössä paneudutaan eniten päivittäisiin toimintoihin kuten itsestä huolehtimiseen ja koulunkäyntiin, sosiaalisiin taitoihin sekä tunne-elämän taitoihin kuten pettymyksen sietämiseen ja itsehillintään. Nämä kaikki edesauttavat asiakkaan psyykkistä hyvinvointia. Lisäksi nuoren aikuistuuessa on tärkeää tukea itsenäistymistä ja muuttamista omaan asuntoon.

Ongelmat näkyvät arjen eri osa-alueilla, esimerkiksi koulussa ja kotona, keskittymisvaikeuksina ja käytöshäiriöinä sekä arjen taidoissa kuten vuorokausirytmissä ja rutiineissa. Lisäksi ongelmia ilmenee vuorovaikutuksessa, itsensä hahmotuksessa ja itsetunnossa. Asiakkaiden voi olla vaikeaa luottaa toisiin ihmisiin ja löytää elämäniloa. Toimintaterapeutilta edellytetään joustavuutta ja sopeutumista vaihtuviin tilanteisiin, sillä asiakkaiden psyykkinen vointi ja motivaatio vaihtelevat paljon päivästä ja tilanteesta riippuen.

Aika moni on pelokas ja toi pelokas tarkoitan sitä, että kun nuorena täytyis uskaltaa lähteä hakee koulupaikkaa tai töitä ni on paljon sellasia nuoria, joilla se on hirvittävän iso tehtävä lähteä jostain tutusta ja turvallisesta jonnekin vaikka Kelan toimistoon tai johonkin oppilaitokseen pääsykokeisiin. On ollu sellasiakin nuoria, jotka ei uskalla soittaa puhelimella. Ei uskalla soittaa sellaselle ihmiselle, jota ei tunne.

Ei saa ääntä, ei saa sanaa sanottua. Tässä ehkä, ehkä tommonen aggressiivinen käyttäytyminen on, on epäluulosuus, sit on ihan joka voi olla osiltaan myös tuota meidän lastensuojelujärjestelmän aikaansaamaa, "mua kusetetaan"-meininki. Sen takia meillä terapiatyössä tällänen läpinäkyvyys on keskeisessä roolissa.

Tiivis yhteistyö kodin kanssa on tärkeää. Yhteistyö on kannattavaa, jos kotona on jotakin hyvää, minkä varaan rakentaa eikä siellä ole mitään akuuttia päihde- tai mielenterveysongelmaa.

Arviointimenetelmät

Tärkeimpänä arviointimenetelmänä on havainnointi eri tilanteissa esim. ryhmässä tai arkisissa tilanteissa. Havainnoinnin jälkeen toimintaa analysoidaan ja tilanteen mukaan voidaan tehdä tarkempi standardoitu testi. Asiakkaat tekevät paljon itsearviointeja, joihin terapeutti voi verrata omia havaintojaan. Kyseiselle asiakasryhmälle ei ole suunnattu tiettyä arviointimenetelmää, joten välillä joutuu soveltamaan olemassa olevia menetelmiä ja yhdistelemään niitä sopiviksi. Haastateltavat käyttävät esimerkiksi OSAa, VMI:tä, AMPSia, TVPS-Rää, MOHOSTia sekä COMPia. Toisinaan ei ole tarkoituksenmukaista käyttää mitään arviointimenetelmää, koska lapsen tai nuoren tilanne ja kunto voivat vaihdella. Standardoitujen testien avulla voidaan verrata asiakkaan kehitystä ikätasoiseen kehitykseen ja terapeutti saa niistä tukea omille havainnoilleen ja vahvistusta omien päätelmiensä tueksi. Itsearviointinnissa lapsen tai nuoren oma ääni tulee kuuluviin, ja ne tukevat asiakkaita löytämään ajatuksilleen sanoja.

Täsmäväline tunnetaitojen arviointiin olisi tarpeen, sillä tunnetaidot kulkevat mukana jokaisessa menetelmässä, toiminnossa ja arvioinnissa.

Pienten lasten arviointiin tarvitsis jonkun ihan oman testinsä.

Itse asiassa mä meinasin sanookkin et mä katon sen lapsen kokonaistilanteen, jos nyt on kyse lapsesta, et jos perheessä on esimerkiks hirveen rakentumaton arki tai kriisitilanne, ni mä en lähe käyttää testei, koska sen lapsen todellinen toimintakykyhän ei tuu esille ku se tilanne on niin sellanen graavi siellä kotona.

Toiminnot

Toimintaterapeutit käyttävät sellaisia toimintoja, joita on helppo porrastaa ja jotka ovat tarkoituksenmukaisia. Yleisimpiä toimintoja ovat erilaiset luovat toiminnot (esimerkiksi musiikki ja tanssi), liikunta, keittiötoiminnot, tunneilmaisuus, itsestä huolehtiminen, keskustelu (jossa apuna voi olla erilaisia kortteja kuten elämän tärkeät asiat-kortit, tunnekortit, nallekortit ja vahvuuskortit) sekä arkeen liittyvät toiminnot kuten asiointi, kontakti- ja vuorovaikutusleikit. Toiminnot vaihtelevat paljon riippuen lapsen tai nuoren omasta mielenkiinnosta ja motivaatiosta, mikä tukee yksilöllisyyttä ja asiakaslähtöisyyttä.

...elämän tärkeät asiat -kortit, nallekortit, vahvuuskortit. Nää on aika isossa osassa alkuvaiheessa, kun aloitan työskentelyn lapsen tai nuoren kanssa, että näiden avulla määritellään niitä omia tavoitteita, voimavaroja, minäkäsitystä ja sen lisäksi mulla on aika paljon itsearviointilomakkeita.

Jos miettii kaks peräkkäistä terapia-asiakasta niin toiminnot ei pysy samana.

Sosiaalisia tilanteita harjoitellaan paljon niin ryhmässä kuin yksin. Luonnollisessa ympäristössä toimiminen on hyödyllisintä, sillä silloin asiakkaan on helppo siirtää harjoitellut asiat omaan arkeensa.

Toiminta on olennainen elementti työskentelyssä, sillä oppi menee kokemuksellisuuden kautta paremmin perille.

7.2 Miten toimintaterapeutin työn sisältöä voitaisiin laajentaa lastensuojelulaitoksessa?

Monet haastatelluista haluaisivat sisällyttää enemmän ryhmiä työhönsä, kuten arviointiryhmän tai sosiaalisten taitojen ryhmän. Joidenkin haastateltavien mielestä ryhmien kesto voisi olla pidempi. Yksi toivoisi enemmän perheen toimintaterapiaa, joka tarkoittaa vanhempi-lapsi–työskentelyä. Osa pitää tärkeänä yhteistyömuotojen sekä koulutustyypin työn lisäämistä eri ammattikuntien edustajien välillä.

Työn sisällön laajentaminen tuntui yhdestä hankalalta, sillä hänen mielestään olisi tärkeää rajata omaa työn sisältöä niin, että muu työyhteisö ymmärtäisi mikä kuuluu toimintaterapeutin työn sisältöön ja mikä ei.

Ruoan hakeminen keittiöstä, sen lämmittäminen, pöydän kattaminen, sen siivoaminen. Eli tämmöset mihin ei kuulu lapsi mukaan, niin ne on sellasia muita askareita. Sen mä pystyn perustelemaan itselleni, ja koen tarkoituksenmukaisesti että olen mukana esim. läksyjen teossa tai huoneen siivouksessa, mikä voi olla hirveen haastavaa, hidasta, ärsyttävää, ”ei vois vähempää kiinnostaa” -tekemistä lapselle. Siinä, mulla on ihan perusteellinen paikka, mutta jos joudun rakenteellisesti olemaan mukana niin siten ottaa päähän. Tulee purkautumisia.

Työyhteisön toimintaterapian tietämys vaihtelee paikoittain paljon. Toisaalla tietämys on kovin puutteellista ja toisaalla toimintaterapeutin työtä arvostetaan ja osataan hyödyntää. Tietämykseen, mikä on lisääntymään päin, vaikuttaa muiden työntekijöiden henkilökohtainen kiinnostus ja kokemus. Esimiesten myötämielisyys ja ymmärrys vaikuttavat alan arvostukseen.

Yksin työskentelevä toimintaterapeutti toivoisi itselleen työparia, sillä kaksin olisi helpompi perustella toimintaterapeutin työtä ja ensisijaisia tehtäviä. Paikoissa, joissa on useampi toimintaterapeutti, ajatus-, suunnittelu- ja purkutyötä tehdään yhdessä. Toimintaterapian tietämys on kasvanut laitoksissa, joissa toimintaterapeutit tekevät tiiviisti yhteistyötä keskenään ja heillä on yhteisiä projekteja.

Olisi helpompi perustella omaa työtä, kun olisi kaksi tienraivaajaa. Että tässä on useesti yksinäinen olo ja tuntuu, että sitä ensisijaista tehtävää ei ymmärretä muissa ammattiryhmissä vielä.

Nuoret tarvitsisivat erityisosaamista kasvun ja kehityksen tueksi, mutta sitä ei kuitenkaan ole tarjolla tarpeeksi. Toimintaterapeutilla on työmenetelmiä tukea nuorta itsenäistymään ja kehittämään arjen taitojaan.

Sitten kun nuori alkaa lähestymään kaheksaatoista niin hän rupeaa tajuamaan asioita, että tämä voisikin olla järkevää ja hyödyllistä hänelle. Siinä tulee sitten se aika vastaan, koska me ei voida tarjota enää palveluita täysi-ikäisille vaan he siirtyvät sitten muualle. Jos me haluttaisiin suositella nuorelle toimintaterapiaa terveysasemalta niin sitä ei sieltä saa. He tekevät terveysasemilla niin paljon töitä ikääntyneiden, työikäisten ja lasten kanssa, mutta nuoret ovat väliinputoajia.

7.3 Mitä toimintaterapeutin erityisosaaminen tuo lastensuojelutyölle?

Toimintaterapeutilla olisi enemmän annettavaa lastensuojelutyölle monipuolisen koulutuksen takia. Toimintaterapeutti voi toimia yksilöasiakkaiden kanssa, ryhmän ohjauksessa sekä ohjaajana arjessa. Tämän asiakasryhmän kanssa toiminta on hyödyllinen väline, sillä ajatuksia ja tunteita voi olla vaikea ilmaista sanoin.

Toimintaterapeutin työ lastensuojelussa saisi enemmän näkyvyyttä, jos alalla olisi enemmän toimintaterapeutteja. Toimintaterapeutit kaipaavat yhteistyötä toisten lastensuojelutyössä toimivien kollegojen kanssa. Tulevaisuudessa ennaltaehkäisevään työhön eli perheen varhaiseen tukemiseen tulisi panostaa enemmän. Toimintaterapeutti on ammattitaitoinen arjen tukemisessa. Nuorten itsenäistyessä tiedon siirtyminen esim. jälkihuoltoon olisi ensiarvoisen tärkeää.

Työyhteisöt hyödyntävät toimintaterapeuttien osaamista vaihtelevasti omasta kiinnostuksestaan, yhteisistä asiakkaista, yhteistyön määrästä sekä työpisteiden sijainnista riippuen. Työyhteisöt hyötyvät toimintaterapeuttien kirjoittamista yhteenvedoista ja saavat näiltä toimivia vinkkejä arkeen. Tarpeen toimintaterapeuttien hyödyntämiselle tulee lähteä arjesta tai muilta työntekijöiltä. Hyötyä voi tuoda esille yhteisissä palavereissa tai kokouksissa, mutta väkisin tuomalla se ei ole kannattavaa. Yhteistyö on kasvamassa toimintaterapiatietoisuuden lisääntyessä.

Silloin kun meidän oma esimies oli ohjaajana vastaanotto-osastolla niin hän sanoi ettei silloin vielä tiennyt toimintaterapiasta mitään. Edelleen hän käyttää esimerkkinä kaupassa käyntiä ettei hän itse osaisi katsoa siellä esimerkiksi osaako lapsi parkkihallista kauppakeskukseen ja takaisin tai osaako lapsi katsoa vaatteiden kokoa ja sovittaa niitä sekä miettiä rahankäyttöä. Esimies vain taluttaisi ja veisi lapsen edeltä autoon ja sanoisi, että hyvin meni.

Olisi hyvä saada sinne arkeen se meidän keräämä tieto siitä lapsesta ja nuoresta niin, että hän itse pystyisi hyödyntämään sitä omassa arjessaan.

Toimintaterapeutti ei voi toimia yhtäaikaisesti myös ohjaajan roolissa, koska on tärkeää olla selkeä työn sisältö. Toimintaterapeutti voi toimia pelkästään ohjaajana, sillä koulutus antaa valmiudet havainnoida esimerkiksi arjessa selviytymistä, vuorovaikutustaitoja sekä päivittäisiä toimintoja. Olisi hyödyllistä, jos toimintaterapeutteja olisi enemmän ohjaajina, sillä heillä on siihen hyvä koulutus ja näkökulma.

Koen, että toimintaterapeuteilla on kyky analysoida toimintaa ihan eri tavalla ja perusteellisemmin kuin ohjaajat, sillä he eivät kiinnitä huomioita asioihin, eivät jaksa tai oivalla niitä kuten me. Kyllä siitä hyötyä olisi ja kyllä toimintaterapeutteja on ohjaajan roolissa. Se on vain henkilökohtainen kysymys, haluaako lähteä siihen veneeseen ja jättää oman ammatin vähän taka-alalle.

Sillon kun toimintaterapeutti työskentelee ohjaajana niin must se tekee ihan samaa periaatteessa mitä tehään sillee niinku yksilöasiakkaana et se kattoo niist samoista näkövinkkeleistä ja porrastaa sit toimintaa samal tavalla, et eihän sitä toimintaterapeutti oteta siit ohjaajasta pois vaikka se nimike muuttuu.

8 ARTIKKELISARJA

Opinnäytetyöhön liittyi olennaisena osana artikkelien kirjoitus. Ensimmäinen artikkeli on suunnattu toimintaterapeuteille ja artikkeli julkaistaan Toimintaterapeutti-lehdessä. Toinen artikkeli on tarkoitettu sosiaalialan ammattilaisille ja se julkaistaan mahdollisesti sosiaalialan lehdessä. Kolmas artikkeli on kirjoitettu sanomalehteen.

8.1 Arjen terapiaa – toimintaterapeutti lastensuojelulaitoksessa

Lastensuojelun asiakasmäärät ovat koko ajan kasvussa, mutta valitettavasti toimintaterapeutteja työskentelee melko vähän lastensuojelun kentällä. Koemme tärkeäksi tuoda näkyväksi tällä hetkellä tapahtuvaa toimintaterapeutin työtä lastensuojelulaitoksissa sekä herätellä toimintaterapeutteja ottamaan oma paikkansa lastensuojelun kentällä. Näin ammattikuntamme voi omalta osaltaan tukea lapsia ja nuoria kehittymään itsenäisiksi aikuisiksi.

Artikkeli pohjautuu opinnäytetyöhömmä, jonka nimi on Arjen terapiaa – toimintaterapeutti lastensuojelulaitoksessa. Idea opinnäytetyön aiheesta tuli työelämätaholta, sillä toimintaterapeutin käytännön työstä lastensuojelulaitoksissa on vähän tietoa. Huomasimme myös, että toimintaterapeutit etsivät toisiaan TOInetin kautta ja halusivat verkostoitua kollegoiden kanssa.

Opinnäytetyön tavoitteena oli kuvata lastensuojelulaitoksissa työskentelevien toimintaterapeuttien työn sisältöä ja sen laajentamismahdollisuuksia sekä tuoda esille toimintaterapeutin erityisosaamista lastensuojelulaitoksissa. Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisella tutkimusotteella. Aineisto kerättiin haastattelemalla

seitsemää toimintaterapeuttia, jotka työskentelevät eri lastensuojelulaitoksissa toimintaterapeutti-nimikkeellä. Haastatteluissa käytetyt teemat pohjautuivat Toimintaterapianimikkeistöön.

Tämä artikkeli on koottu haastatteluista saadusta aineistosta. Opinnäytetyön aihe on tärkeä, sillä lapsen ja nuoren terveyden ja kehityksen turvaamiseksi tarvitaan työskentelyä esimerkiksi arjen elinolojen parissa. Toimintaterapeutilla on kuntoutuksen ammattilaisena paljon annettavaa lastensuojelutyöhön.

Lannistetut, mutta toiveikkaat asiakkaat

Lastensuojelulaitoksessa toimintaterapeutin asiakkaat vaihtelevat varhaislapsuudesta aina aikuisuuden kynnykselle asti. Lasten ja nuorten ongelmakohdat saattavat olla monenkirjavia ja yleensä taustalla on eri tekijöitä sekä traumaattisia kokemuksia ja karuja kasvuympäristöjä. Asiakkailta ei ole välttämättä diagnoosia, mutta lähes aina heillä on ongelmia tunne-elämässä. Ongelmat näkyvät arjen eri osa-alueilla keskittymisvaikeutena ja käytöshäiriöinä sekä arjen taidoissa kuten vuorokausirytmissä ja rutiineissa. Lisäksi ongelmia ilmenee sosiaalisissa taidoissa ja itsetunnon osassa. Asiakkaiden voi olla vaikeaa luottaa toisiin ihmisiin ja löytää elämäniloa. Toimintaterapeutilta edellytetäänkin joustavuutta ja sopeutumista vaihtuviin tilanteisiin, sillä asiakkaiden psyykinen voima ja motivaatio vaihtelevat paljon päivästä ja tilanteesta riippuen. Asiakassuhteiden kesto vaihtelee tavoitteiden mukaisesti muutamasta arviointikerrasta aina monen vuoden terapiaan.

Nii monest ne on niin lytättyjä nää mejän lapset et ihan se et ne saa hymyilemään ja olemaan tyytyväisiä siihen mitä ne on itte tehny ni se voi olla jo tosi suuri tavote.

Toimintaterapeutin vaihteleva työpäivä

Toimintaterapeuttien työajasta menee noin puolet asiakastapaamisiin ja muu työaika suunnitteluun, kirjaamiseen sekä erilaisiin kokouksiin. Toimintaterapeutit kokevat työn suunnittelun ja kirjaamisen tärkeäksi. Työ on vaihtelevaa, ja vaihtuviin tilanteisiin on mukauduttava välillä hyvinkin nopeasti. Osa

haastatelluista kokee arjessa mukana olemisen hyödyllisenä sen ollessa suunnitelmallista, sillä ne ovat oivallisia tilanteita havainnoida asiakasta.

Jotenki nään et siel arjessakin oleminen ja tekeminen on sitä toimintaterapiaa siellä ihan omalla sarallaan.

Pääsääntöisesti toimintaterapeutit saavat suunnitella työnsä sisällön itsenäisesti. Aina on kuitenkin huomioitava lasten ja nuorten kouluajat, lakisääteiset huostaanottoajat ja terapeutille määritelty työaika. Asiakastyössä paneudutaan eniten päivittäisiin toimintoihin kuten itsestä huolehtimiseen ja koulunkäyntiin sekä sosiaalisiin taitoihin ja tunne-elämän taitoihin. Nämä kaikki edesauttavat asiakkaan kokonaisvaltaista hyvinvointia. Lisäksi nuoren aikuistuessaa on tärkeää tukea itsenäistymistä ja muuttamista omaan asuntoon.

Arvioinnista toimintaan

Lastensuojelulaitoksissa työskentelevien toimintaterapeuttien tärkeimpänä arviointimenetelmänä on asiakkaan havainnointi eri tilanteissa, esimerkiksi ryhmässä tai arkisissa tilanteissa. Havainnointi auttaa analysoimaan toimintaa, ja tilanteen mukaan voidaan tehdä tarkempi standardoitu testi. Asiakkaat tekevät paljon itsearviointeja, joihin terapeutti voi verrata omia havaintojaan. Itsearviointit tukevat asiakasta löytämään ajatuksilleen sanoja.

Lastensuojelun asiakkaille ei ole tiettyä arviointimenetelmää, joten välillä terapeutit joutuvat soveltamaan olemassa olevia menetelmiä ja yhdistelemään niitä sopiviksi. He käyttävät esimerkiksi OSAa, VMItä, AMPSia, TVPS-Rää, MOHOSTia sekä COMPia. Välillä eteen voi tulla tilanteita, ettei ole tarkoituksenmukaista käyttää mitään arviointimenetelmää, koska asiakkaan psyykinen vointi vaihtelee tai taidot eivät riitä testiin. Standardoitujen testien avulla voidaan verrata asiakkaan kehitystä ikätasoiseen kehitykseen, ja ne antavat toimintaterapeutille vahvistusta omien päätelmien tueksi.

Täsmäväline tunnetaitojen arviointiin olisi tarpeen, sillä tunnetaidot kulkevat mukana jokaisessa menetelmässä, toiminnossa ja arvioinnissa.

Toimintaterapeutit käyttävät sellaisia toimintoja, joita on helppo porrastaa ja jotka ovat tarkoituksenmukaisia. Yleisimpiä toimintoja ovat erilaiset luovat toiminnot (esim. musiikki, tanssi ja draama), liikunta, keittiötoiminnot, tunnelmaisuus, itsestä huolehtiminen, keskustelu (jossa apuna voi olla erilaisia kortteja, kuten elämän tärkeät asiat-kortit, tunnekortit, nallekortit ja vahvuuskortit), arkeen liittyvät toiminnot (esim. asiointi) sekä kontakti- ja vuorovaikutusleikit. Toiminnot vaihtelevat paljon riippuen asiakkaan iästä, mielenkiinnosta ja motivaatiosta. Jos asiakkaan on esimerkiksi vaikeaa lähteä itse harrastamaan laitoksen ulkopuolelle, voi toimintaterapeutti edistää vapaaajan viettämistä menemällä mukaan tukemaan asiakasta. Ryhmien kanssa pyritään paljon laitoksen ulkopuoliseen toimintaan. Ne ovat hyviä mahdollisuuksia sosiaalisten tilanteiden ja taitojen harjoitteluun. Luonnollisessa ympäristössä toimiminen on hyödyllisintä, sillä silloin asiakkaan on helppo siirtää harjoitellut asiat omaan arkeensa.

Olisi hyvä saada sinne arkeen se meidän keräämä tieto siitä lapsesta ja nuoresta niin, että hän itse pystyisi hyödyntämään sitä omassa arjessaan.

Moniammatillisen työtiimin merkitys

Toimintaterapeuttien työyhteisöön lastensuojelulaitoksissa kuuluu ohjaajia (erilaisilla koulutuksilla), psykologeja, sosionomeja, sosiaaliohjaajia, lähihoitajia, sairaanhoitajia, perhetyöntekijöitä sekä joskus opettajia. Moniammatillinen yhteistyö toteutuu työntekijäpalavereissa, osastopalavereissa, asiakassuunnitelma- ja hoitoneuvotteluissa, hoitotiimeissä, muiden työntekijöiden konsultointina ja yhteistyönä koulun kanssa.

Työyhteisön tietämys toimintaterapiasta vaihtelee haastattelupaikoissa paljon: toisaalla tietämys on kovin puutteellista ja toisaalla toimintaterapeutin työtä arvostetaan ja osataan hyödyntää. Tietämykseen, mikä on lisääntymään päin, vaikuttavat muiden työntekijöiden henkilökohtainen kiinnostus ja kokemus. Työyhteisö hyötyy toimintaterapeuttien kirjoittamista yhteenvedoista ja saa näistä toimivia vinkkejä arkeen. Yhteistyön tekeminen muiden lasten ja nuorten parissa työskentelevien ammattilaisten kanssa on olennaista ja tukee asiakkaan

kokonaisvaltaista tilannetta. Myös esimiesten myötämielisyys ja ymmärrys vaikuttavat alan arvostukseen, sillä esimiehet ovat päättämässä esimerkiksi siitä, kuinka monta toimintaterapeutin toimea on laitoksessa.

Miten työn sisältöä voitaisiin kehittää?

Monet haastatelluista haluaisivat sisällyttää enemmän ryhmiä työhönsä, kuten arviointiryhmän tai sosiaalisten taitojen ryhmän. Joidenkin haastateltavien mielestä myös ryhmäkertoja voisi olla enemmän. Osa pitää tärkeänä yhteistyömuotojen sekä koulutustyyppisen työn lisäämistä eri ammattilaisten välillä.

Yksin työskentelevä toimintaterapeutti toivoisi itselleen työparia, sillä kaksin olisi helpompi perustella omaa työtään ja ensisijaisia tehtäviään. Paikoissa, joissa on useampi toimintaterapeutti, ajatus-, suunnittelu- ja purkutyötä tehdään yhdessä. Myös toimintaterapian tietämys on kasvanut laitoksissa, joissa useampi toimintaterapeutti tekee keskenään tiiviisti yhteistyötä ja joilla on yhteisiä projekteja. Haastatteluissa esille nousi myös työnohjauksen merkitys. Työnohjaus edistää omaa työskentelyä, työssä jaksamista, antaa tilaisuuden käsitellä asioita sekä avaa uusia näkökulmia asiakastyöhön.

Olisi helpompi perustella omaa työtä, kun olisi kaksi tienraivaajaa. Että tässä on useesti yksinäinen olo ja tuntuu, että sitä ensisijaista tehtävää ei ymmärretä muissa ammattiryhmissä vielä.

Toimintaterapeuteilla olisi enemmän annettavaa lastensuojelutyölle monipuolisen koulutuksen takia. Toimintaterapeutti voi toimia yksilöasiakkaiden kanssa, ryhmän ohjauksessa sekä ohjaajana arjessa. Tämän asiakasryhmän kanssa toiminta on hyödyllinen keino, sillä ajatuksia ja tunteita voi olla vaikea ilmaista sanoin. Toimintaterapeuteilla on käytössään monia hyödyllisiä menetelmiä, joista lastensuojelun asiakkaat saavat paljon apua arjen haasteisiin. Esimerkiksi nuoret ovat usein väliinputoajia ja tarvitsevat enemmän tukea etenkin itsenäistymisvaiheeseen. Tässä on oiva paikka toimintaterapeutille tukea nuorta itsenäistymään ja kehittämään arjen taitojaan.

Toiminta on olennainen elementti työskentelyssä, sillä oppi menee kokemuksellisuuden kautta paremmin perille.

Toimintaterapeutti ohjaajana?

Lähes kaikissa tekemissämme haastatteluissa keskusteltiin toimintaterapeutin työskentelystä ohjaajana. Haastateltavat olivat yksimielisiä, että toimintaterapeutti ei voi toimia samanaikaisesti ohjaajan roolissa, koska on tärkeää olla selkeä työnkuva. Kaksoisroolissa toimiminen ei tue myöskään asiakkaita, sillä silloin sama henkilö asettaisi arjessa lapselle rajoja ohjaajana ja samaan aikaan tekisi terapiatyötä lapsen kanssa. Toimintaterapeutti voi kuitenkin varsin hyvin toimia pelkästään ohjaajana, mikäli niin haluaa, sillä koulutus antaa valmiudet havainnoida esim. arjessa selviytymistä, vuorovaikutustaitoja sekä päivittäisiä toimintoja. Havainnoinnin jälkeen toimintaterapeutilla on edellytykset porrastaa ja soveltaa arjen toimintoja.

Tulevaisuuden näkymät

Lastensuojelutyöhön olisi tärkeää saada enemmän toimintaterapeutteja, koska meillä olisi paljon annettavaa siihen ja silloin toimintaterapeuttien erikoisosaaminen tulisi näkyvämmäksi. Olisi tärkeää luoda yhteisiä käytäntöjä, jotta jo alalla työskentelevät saisivat tukea oman työnsä tekemiseen ja myös työnhaussa olevat toimintaterapeutit saisivat tietoa työskentelystä. Lastensuojelun kentällä on vielä monia toimintaterapeutin mentäviä aukkoja, koska vielä ei osata hyödyntää ammattikuntamme osaamista tarpeeksi. Tulevaisuudessa nousee yhä tärkeämmäksi ennaltaehkäisevä työ eli esimerkiksi koko perheen varhainen tukeminen. Toimintaterapeutilla on paljon monipuolista osaamista, joten perhetyössä hänellä olisi annettavaa osana moniammatillista tiimiä. Ennaltaehkäisevän työn avulla voitaisiin katkaista negatiivinen kierre. Se syntyy, kun lastensuojelun asiakas ei osaa itse toimia vanhempana, koska ei ole saanut mallia hyvästä vanhemmuudesta. Mikäli vanhemmuutta ja koko perhettä tuetaan jo varhaisessa vaiheessa, voidaan säästyä myöhemmin esimerkiksi monilta huostaanotoilta.

Tulevaisuudessa aihetta olisi tärkeää tutkia enemmän ja laajemmin, koska sitä on tutkittu vähän. Toivomme kuitenkin, että opinnäytetyömme antaisi lisää tietoa toimintaterapeutin työstä lastensuojelualalla tai ainakin herättäisi pohtimaan erilaisia mahdollisuuksia työskennellä siellä. Tulevaisuudessa toimintaterapeuttien työt lisääntyvät lastensuojelualalla, jos vain osaamme markkinoida itseämme ja osaamistamme oikein sekä tuomme rohkeasti uudenlaista näkökulmaa lastensuojelutyöhön.

8.2 Toimintaterapeutti arjen ammattilaisena lastensuojelulaitoksessa

Lastensuojelua tarvitsevien lasten ja nuorten määrä on vähintään kaksinkertaistunut reilun kymmenen vuoden aikana. Lastensuojelutarpeen taustalla voi olla monenlaisia tarinoita tavallisista elämänkriiseistä erityisen vaativiin tilanteisiin. Lastensuojelun tarkoituksena on tukea vaikeassa elämäntilanteessa olevia lapsia sekä heidän perheitään. Lapsen ja nuoren kehityksen tukemiseksi työskennellään esimerkiksi arjessa, mihin toimintaterapeutilla on osansa annettavanaan.

Artikkeli pohjautuu opinnäytetyöhön ”Arjen terapiaa - Toimintaterapeutti lastensuojelulaitoksessa”. Opinnäytetyön idea syntyi lastensuojelulaitoksessa työskentelevältä toimintaterapeutilta, joka koki tietämyksen lastensuojelussa tapahtuvasta toimintaterapiasta vähäiseksi. Opinnäytetyön aineisto on kerätty teemahaastattelujen pohjalta ja aineiston käsittelyssä on käytetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Haastateltavina oli seitsemän neljässä eri lastensuojelulaitoksessa työskentelevää toimintaterapeuttia pääkaupunkiseudulta ja Etelä-Karjalasta. Haastatteluista saadun tiedon pohjalta lastensuojelun asiakkailta on usein samanlaisia ongelmakohtia elämässään, joten toimintaterapeuttien työn sisältö sekä toimintaperiaatteet eivät poikenneet toisistaan suuremmin. Jokaisen toimintaterapeutin oma persoona, mielenkiinnon kohteet ja osaamisen alueet toivat oman lisänsä työn sisältöön.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata lastensuojelulaitoksissa työskentelevien toimintaterapeuttien työn sisältöä ja sen laajentamismahdollisuuksia sekä tuoda esille erityisosaamista. Haastatteluaineiston ja teoretiedon pohjalta syntyi

kolme eri näkövinkkelistä kirjoitettua artikkelia, jotka kaikki suunnattiin eri lukijoille. Tämän artikkelin tarkoituksena on lisätä tietoa toimintaterapiasta ja toimintaterapeutin työn sisällöstä lastensuojelulaitoksissa sekä herätellä keskustelua sosiaalialan ammattilaisten keskuudessa.

Lannistetut asiakkaat

Lastensuojelun asiakkaat ovat varhaislapsuudesta aikuisuuden kynnykselle, mutta useimmat heistä ovat kouluikäisiä. Yleensä lastensuojelun asiakkailla on taustallaan monia eri tekijöitä ja hyvin karuja kasvuympäristöjä. Asiakkailla on monenlaisia diagnooseja, joista masennus on yleisin. Yleisimmät vaikeudet liittyvät tunne-elämään ja niiden taustalla on varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen rakentumattomuuden sekä trauman vaikutus psyykkiseen kehitykseen.

Nii monest ne on niin lytättyjä nää mejän lapset et ihan se et ne saa hymyilemään ja olemaan tyytyväisiä siihen mitä ne on itte tehny ni se voi olla jo tosi suuri tavote.

Toimintaterapiassa asiakassuhteiden kesto vaihtelee paikasta ja asiakkaan tilanteesta riippuen parin kerran arvioinnista monen vuoden yhteistyöhön. Toimintaterapian tavoitteet tehdään asiakkaan kanssa yhteistyössä.

Toimintaterapeutin monivivahteinen työpäivä

Toimintaterapeuttien työajasta noin puolet menee asiakastapaamisiin ja loput suunnitteluun, kirjaamiseen ja erilaisiin kokouksiin. Työ on vaihtelevaa ja vaihtuviin tilanteisiin on mukauduttava välillä hyvin nopeasti. Arjessa mukana oleminen koetaan hyödyllisenä, sillä se on oivallinen tilanne asiakkaan havainnointiin.

Työni keskittyy nyt enemmän arjessa tapahtuvaan terapiatyöhön, jossa voin havainnoida ja arvioida luonnollisessa ympäristössä. Työ on samalla lasten ja nuorten arkeen osallistumista, aktivoimista, kannustamista, opastamista, ohjaamista sekä yhdessä tekemistä.

Lastensuojelulaitoksessa työskentelevä toimintaterapeutti saa pääsääntöisesti suunnitella työn sisällön itsenäisesti, mutta asiakkaiden koulunkäynti, lakisääteiset huostaanottoajat ja toimintaterapeutin työaika vaikuttavat työn organisointiin.

Moniammatillinen työyhteisö

Haastateltujen toimintaterapeuttien moniammatilliseen työyhteisöön kuuluu ohjaajia, joilla on erilaisia taustakoulutuksia, psykologeja, perhetyöntekijöitä, sosiaalityöntekijöitä ja opettajia. Moniammatillinen yhteistyö toteutuu työntekijäpalavereissa, osastopalavereissa, asiakassuunnitelma- ja hoitoneuvotteluissa, hoitotiimeissä, konsultointina ja yhteistyönä koulun kanssa. Moniammatillisuus on keskustelua sekä ideoiden ja ajatusten jakamista sekä se toteutuu tilanteissa, joissa eri alojen ammattilaiset kokoontuvat pohtimaan asioita yhdessä.

Parhaimmillaan yhteistyö näkyy jokaisen tuomana ammattitaitona, osaamisena, mistä rakennetaan koko paketti esimerkiksi kuntoutussuunnitelmaa tehdessä. Huonoimmillaan yhteistyö näkyy kilpailuna työntekijöiden kesken ja ammattikateutena, kun ei pysytä omalla osaamisalueella ja osata ajatella yhteisen hyvän vuoksi. Suurin miinus on ammattikateus ja yhteisen kielen löytäminen. Saattaa olla, että puhutaan samasta asiasta, mutta luullaan ettei ymmärretä toisiamme, kun ei ole yhteisiä sanoja.

Havainnointia ja luovia toimintoja

Toimintaterapeutin tärkeimpänä arviointimenetelmänä lastensuojelun asiakkaiden kanssa on havainnointi, esimerkiksi ryhmässä tai arjessa. Havainnoinnin jälkeen tilanteen vaatiessa tehdään standardoitu testi. Standardoitujen testien avulla verrataan asiakkaan tasoa ikätasoiseen kehitykseen ja tuetaan toimintaterapeutin tekemiä havaintoja asiakkaasta. Asiakkaat tekevät paljon itsearviointeja, joihin toimintaterapeutti voi verrata omia havaintojaan. Itsearvioinneissa asiakkaan oma ääni tulee kuuluviin. Lastensuojelun asiakkaille ei ole suunnattu tiettyä arviointimenetelmää, joten toimintaterapeutti soveltaa jo olemassa olevia arviointimenetelmiä. Asiakkaiden

psykkinen vointi ja motivaatio vaihtelevat paljon päivästä ja tilanteesta riippuen, joten aina ei ole tarkoituksenmukaista käyttää arviointimenetelmää.

Toimintaterapeutit käyttävät toimintoja, joita on helppo soveltaa, porrastaa ja jotka ovat tarkoituksenmukaisia. Yleisimpiä toimintoja lastensuojelulaitoksissa ovat erilaiset luovat toiminnat, keittiötoiminnat, keskustelu, tunneilmaisun harjoittelu, liikunta, arkeen liittyvät toiminnat kuten asiointi ja itsestä huolehtiminen sekä kontakti- ja vuorovaikutusleikit. Toiminnat vaihtelevat paljon riippuen asiakkaan omasta mielenkiinnosta ja motivaatiosta. Esimerkiksi sosiaalisia tilanteita harjoitellaan niin ryhmässä kuin yksinkin. Luonnollisessa ympäristössä toimiminen on hyödyllisintä, sillä silloin asiakkaan on helppo siirtää harjoitellut asiat omaan arkeensa.

Työn kehittäminen

Haastatellut toimintaterapeutit kokevat työn kehittämisen jatkuvaksi prosessiksi, ja kehitysideoita löytyy jokaiselta. Toimintaterapiakoulutuksesta saa oppia lapsen ja nuoren normaalista kasvusta ja kehityksestä, lapsi- ja nuorisopsykiatriasta sekä lasten ja nuorten toimintaterapiasta, mutta moni asia jää pintaraapaisuksi. Lastensuojelutyötä oppii vain tekemällä, joten lisäkouluttautuminen on merkittävää työn kehittämisen kannalta.

Monet haastatelluista halusivat sisällyttää enemmän ryhmiä työhönsä ja lisätä ryhmäkertojen kestoja. Ryhmämuotoinen työskentely todennäköisesti lisääntyy tulevaisuudessa. Yhteistyömuotoja sekä koulutustyyppistä työtä tulisi kehittää eri ammattikuntien edustajien välillä, sillä moniammatillinen työskentely on hedelmällistä. Työyhteisöjen tietämys toimintaterapiasta vaihtelee paikoittain paljon. Toisaalla tietämys on puutteellista, mutta toisaalla toimintaterapeutin työtä arvostetaan ja osataan hyödyntää. Tietämykseen vaikuttaa muiden työntekijöiden ja esimiesten henkilökohtainen kiinnostus ja kokemus.

Silloin kun meidän oma esimies oli ohjaajana vastaanotto-osastolla niin hän sanoi ettei silloin vielä tiennyt toimintaterapiasta mitään. Edelleen hän käyttää esimerkkinä kaupassa käyntiä ettei hän itse osaisi katsoa siellä esimerkiksi osaako lapsi parkkihallista kauppakeskukseen ja takaisin tai osaako lapsi

katsoa vaatteiden kokoa ja sovittaa niitä sekä miettiä rahankäyttöä. Esimies vain taluttaisi ja veisi lapsen edeltä autoon ja sanoisi, että hyvin meni.

Työkaverit hyötyvät toimintaterapeuttien kirjoittamista yhteenvedoista ja saavat toimintaterapeuteilta toimivia vinkkejä arkeen. Toimintaterapian tietämys on kasvanut lastensuojelulaitoksissa, joissa toimintaterapeutteja on useampi ja joissa he tekevät tiiviisti yhteistyötä.

Olisi helpompi perustella omaa työtä, kun olisi kaksi tienraivaajaa. Että tässä on useesti yksinäinen olo ja tuntuu, että sitä ensisijaista tehtävää ei ymmärretä muissa ammattiryhmissä vielä.

Toimintaterapeutti ohjaajana?

Ohjaajana toimittaessa toimintaterapeutin koulutuksesta on hyötyä, sillä toimintaterapeutilla on taitoja ja valmiuksia esimerkiksi arjessa selviytymisen, päivittäisten toimintojen ja vuorovaikutustaitojen havainnoinnissa, analysoinnissa ja tukemisessa. Toimintaterapeutti ei kuitenkaan voi toimia yhtäaikaisesti myös ohjaajan roolissa, koska työn sisällöt sekoittuvat keskenään ja se ei palvele asiakasta.

Koen, että toimintaterapeuteilla on kyky analysoida toimintaa ihan eri tavalla ja perusteellisemmin kuin ohjaajat, sillä he eivät kiinnitä huomioita asioihin, eivät jaksa tai oivalla niitä kuten me. Kyllä siitä hyötyä olisi ja kyllä toimintaterapeutteja on ohjaajan roolissa. Se on vain henkilökohtainen kysymys, haluaako lähteä siihen veneeseen ja jättää oman ammatin vähän taka-alalle.

Sillon kun toimintaterapeutti työskentelee ohjaajana niin must se tekee ihan samaa periaatteessa mitä tehään yksilöasiakkaana et se kattoo niist samoista näkövinkkeleistä ja porrastaa sit toimintaa samal tavalla, et eihän sitä toimintaterapeutti oteta siit ohjaajasta pois vaikka se nimike muuttuu.

Tulevaisuuden näkymiä

Toimintaterapeuteilla olisi enemmän annettavaa lastensuojelutyölle monipuolisen osaamisensa takia. Toimintaterapeutin näkökulma asiakkaan kokonaistilanteeseen on laaja, koska toimintaterapiakoulutus on läpikäytyä monesta ammattialasta. Lastensuojelun asiakkaiden kanssa työskenneltäessä

toiminta on hyödyllinen väline, sillä asiakkaiden voi olla vaikea ilmaista ajatuksiaan ja tunteitaan sanoin. Ennaltaehkäisevän työn merkitys korostuu jo koulutuksen aikana ja siihen tulisi panostaa enemmän.

Tietoisku toimintaterapiasta

- Toimintaterapia on asiakaslähtöistä kuntoutusta perustuen toiminnan terapeuttiseen käyttöön sekä toimintaterapeutin ja asiakkaan väliseen yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen.
- Toimintaterapia voi toteutua yksilöllisenä tai ryhmämuotoisena, lisäksi toimintaterapeutti voi ohjata asiakkaan lähiympäristöä arjen tukemisessa. Toimintaterapeutit työllistyvät julkiselle ja yksityiselle sektorille sekä eri järjestöihin.
- Toimintaterapian perustana on näkemys ihmisen mahdollisuudesta vaikuttaa tulevaisuuteensa, terveyteensä ja hyvinvointiinsa omien valintojensa kautta. Toimintaterapia rohkaisee asiakasta olemaan oman elämän aktiivinen toimija.
- Toimintaterapian tavoitteena on yhdessä asiakkaiden kanssa löytää ratkaisuja arkielämän haasteisiin ja kehittää taitoja ja valmiuksia.

8.3 Toimintaterapeutti on arjen ammattilainen

Mitä on toimintaterapia?

Toimintaterapialla tuetaan asiakkaan selviytymistä arjessa monin eri keinoin. Asiakkaiden ongelmakohdat ovat elämän eri osa-alueilla ja asiakkaiden ikäjakauma on vauvasta vaariin. Toimintaterapeutteja työskentelee julkisella, yksityisellä sekä kolmannella sektorilla, esimerkiksi järjestöissä. Toimintaterapeutin työhön kuuluu arvioida asiakkaan mahdollisuuksia toimia arjessa: kotona, koulussa tai työssä. Toimintaterapeutti tekee muun muassa erilaisia toiminta- ja työkyvyn arviointeja, joiden pohjalta toimintaterapeutti miettii asiakkaan tulevaisuutta ja mahdollista avun tarvetta.

Toimintaterapian lähtökohtana on asiakaslähtöinen kuntoutus. Tämä tarkoittaa sitä, että toimintaterapeutti ottaa huomioon asiakkaan omat mielenkiinnon kohteet sekä terapian tavoitteet toimintaa valitessa. Asiakkaana voi olla esimerkiksi itsenäistynyt nuori, jolloin terapiassa voidaan harjoitella rahan käyttöä ja ruuan valmistusta. Terapian avulla nuori oppii tarvittavia taitoja itsenäiseen elämään. Toimintaterapian ajatuksena on, että omaan tulevaisuuteen, terveyteen ja hyvinvointiin on mahdollista vaikuttaa omien valintojen sekä toiminnan kautta.

Toimintaterapiaa toteutetaan yksilö- tai ryhmäterapiana. Toimintaterapiasta on hyötyä ihmisille, joilla on vaikeuksia selviytyä arjesta itsenäisesti. Esimerkiksi syrjäytymisvaarassa oleville nuorille sosiaalisten taitojen harjoittelu toimintaterapiassa on tärkeää, ja taitojen harjoittelu ennaltaehkäisee mahdollisia tulevaisuuden ongelmia niin yksilön kuin yhteiskunnan kannalta ajatellen.

Toimintaterapeutti lastensuojelulaitoksessa

Lastensuojelulaitoksessa toimintaterapeutti tekee asiakas-, suunnittelu sekä kirjaamistyötä. Toimintaterapiassa keskitytään esimerkiksi itsestä huolehtimisen, sosiaalisten tai tunne-elämän taitojen harjoitteluun, sillä lastensuojelun asiakkaiden ongelmat keskittyvät yleensä näille alueille. Lastensuojelulaitos on lapsille sekä nuorille kodinomainen paikka ja usein toimintaterapia tapahtuu yhteisissä tiloissa, jolloin se voi olla esimerkiksi siivousta tai pyykinpesua. Näin toimintaterapeuteilla on mahdollisuus havainnoida asiakkaan toimimista arjessa. Arjen havainnot ovat yleensä moninkertaisesti kattavampia kuin arviointimenetelmin saatu tieto. Tätä tietoa toimintaterapeutin on mahdollista jakaa moniammatillisessa työyhteisössä ja vastavuoroisesti saada tietoa asiakkaasta eri alan ammattilaisilta.

Toimintaterapeutit haluaisivat laajentaa työtään lisäämällä ryhmäterapiaa asiakkaille. Työyhteisön toimintaterapiatietämyksen tulisi kasvaa, jotta toimintaterapeutin erityisosaamista osattaisiin hyödyntää enemmän. Monipuolisen koulutuksen ansiosta toimintaterapeuteilla on perusteltu paikka

työskennellä lastensuojelulaitoksissa, koska heillä on keinoja tukea lapsen ja nuoren kasvua sekä kehitystä.

9 POHDINTA

Opinnäytetyön tavoitteena oli kuvata lastensuojelulaitoksessa työskentelevän toimintaterapeutin työn sisältöä ja sen laajentamismahdollisuuksia sekä tuoda esille toimintaterapeutin erityisosaamista lastensuojelulaitoksessa.

9.1 Monivaiheinen opinnäytetyöprosessi

Idea opinnäytetyön aiheesta saatiin lastensuojelussa työskentelevältä toimintaterapeutilta, joka koki aiheen tutkimisen tärkeäksi. Tiedonkeruun alkuvaiheessa huomattiin toimintaterapeuttien etsivän kollegiaalista tukea sähköisen keskustelufoorum (TOInet) kautta. He olivat kiinnostuneita tietämään muun muassa, millaisia menetelmiä lastensuojelun kentällä tapahtuvassa toimintaterapiassa käytetään, ja tämän vuoksi koettiin TOInet sopivaksi paikaksi etsiä motivoituneita haastateltavia opinnäytetyöhön. Aiheen tarpeellisuus tuli ilmi tiedonhaun aikana, koska tutkittua tietoa aiheesta löytyi vähän. Lastensuojelusta ja toimintaterapiasta löytyy molemmista paljon tietoa, mutta niitä yhdistäviä tutkimuksia etenkin kotimaasta ei löytynyt. Opinnäytetyön teoriatieto täsmentyi tiedonhaun aikana työelämän yhteistyökumppanin ja tulevien haastateltavien kanssa käytyjen keskusteluiden myötä. Koettiin tärkeäksi tutustua valittuihin teorioihin, ja prosessin aikana kyseiset teoriat ovat tukeneet opinnäytetyön tarkoitusta.

Oli tärkeää määritellä kriteerit haastateltavien valintaan, jotta niistä saatava aineisto olisi yhdisteltävissä. Toimintaterapeutti-nimikkeellä työskentelevien työn sisältö on toimintaterapian mukaista ja heidän voidaan olettaa tekevän samankaltaista työtä. Lastensuojelun kenttä on laaja ja haastateltavat rajattiin lastensuojelulaitoksissa työskenteleviin, jotta työllä olisi yhtenäisiä tekijöitä. Kriteereiden tueksi haastattelukysymykset laadittiin Toimintaterapianimikkeistön

(2003) pohjalta. Haastattelukysymysten tekoon olisi voitu käyttää enemmän aikaa ja pohdintaa etukäteen. Kysymykset olivat mahdollisesti liian strukturoituja, mikä ei tue teemahaastattelun tyyliä. Jos pilottihaastatteluja olisi tehty useampi, se olisi auttanut kysymysten muotoilussa. Tämä ymmärrettiin viimeisiä haastatteluita tehtäessä, jolloin osattiin kysyä tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä. Joissakin haastattelutilanteissa tuntui, että kysymykset ymmärrettiin eri tavoin kuin oli etukäteen ajateltu.

Haastateltavien työpaikat poikkesivat toisistaan. Esimerkiksi asiakkaan sijoituksen kesto vaihteli, ja näin ollen tuloksissa oli eroavaisuuksia. Haastateltavat työskentelivät eri työnantajilla kuten kaupungilla tai yksityisellä, mikä teki aineistosta rikkaampaa. Jokaisessa paikassa oli järjestetty haastattelua varten rauhallinen ja suljettu tila, mikä mahdollisti häiriöttömän haastattelutilanteen ja yksityisyssuojan. Haastatteluihin varattiin aikaa tunnista kahteen riippuen toimintaterapeuttien aikatauluista. Kaikki haastattelutilanteet olivat teemahaastattelulle tyypillisesti luontevia ja keskustelulle tuotteliaita tilanteita. Yhteen parihaastatteluun oli varattu aikaa vain tunti, eikä se ollut riittävä syvällisempään keskusteluun. Haastateltavan persoona sekä valmistautuminen haastatteluun vaikuttivat teemahaastattelun etenemiseen. Haastattelujen jälkeen haastateltavilla oli mahdollisuus vielä täydentää vastauksiaan sähköpostitse, mutta heillä ei ollut lisättävää aineistoon. Artikkelien viimeistelyvaiheessa osa teki muutosehdotuksia, jotka huomioitiin, mutta uutta tietoa ei ollut enää mahdollista analysoida aikataulun vuoksi.

Opinnäytetyöprosessin aikana jakauduttiin usein kahdeksi pariksi, jotta esille tulleita asioita pystyi jakamaan toisen kanssa. Litterointi- ja pelkistysvaiheen itsenäinen työskentely oli toimivaa, mutta mahdollisesti vähensi luotettavuutta. Työskentely keskittyi omaan osioon ja kokonaiskuva aineistosta ei ollut vahva aloitettaessa ryhmittelyvaihetta, joka toteutettiin pareittain. Ennen pareihin jakautumista sovittiin yhdessä, kuinka ryhmittely tapahtuu, jotta parien työskentely etenisi samoin. Parityöskentelyn jälkeen käytiin yhteisesti läpi työskentelyn tulokset ja koottiin asiat yhteen. Ryhmän kesken päätettiin tärkeistä esille nostettavista asioista, mikä oli selkeää aineistosta nousseiden yhteneväisten asioiden vuoksi. Analysoinnin edetessä kokonaiskuva

aineistosta vahvistui, mikä helpotti työskentelyä ja teki siitä johdonmukaisempaa.

Koko opinnäytetyöprosessin aikana pareja vaihdeltiin ja näin työskenneltiin kaikki toisten kanssa mielipiteiden sekä näkemysten vaihtamisen mahdollistamiseksi. Neljän hengen ryhmässä työskentelemisestä löytyi sekä hyviä että huonoja puolia, mikä vaikutti koko prosessin kulkuun. Ryhmässä työskenteleminen antoi tukea päätelmien tekemiseen ja kokonaisuuden hallintaan, mutta monivaiheisessa opinnäytetyössä jokainen työskenteli itsenäisesti ajoittain. Tämän vuoksi kaikkien asioiden syvempi tarkastelu ei ollut mahdollista eikä tarkoituksenmukaista.

9.2 Tulosten vastaavuus opinnäytetyön tehtäviin

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää toimintaterapeutin työn sisältöä lastensuojelulaitoksessa kolmen opinnäytetyön tehtävän avulla. Tulosten mukaan lastensuojelun asiakkailta on keskenään samankaltaisia ongelmia, jotka näkyvät etenkin tunne-elämässä. Tunne-elämän ongelmien pohjalla on usein kiintymyssuhteen ja varhaisen vuorovaikutuksen häiriintyminen sekä trauman vaikutus kasvuun ja kehitykseen. Toimintaterapeuttien toimintaperiaatteet sekä työn sisältö ovat yhteneväisiä, mutta jokaisen oma persoona, mielenkiinnon kohteet ja osaamisalueet vaikuttavat osaltaan työn sisältöön. Tulokset vastasivat jo olemassa olevaa määritelmää toimintaterapeutin työn sisällöstä.

Toimintaterapeutin työn sisältö lastensuojelulaitoksissa selkiytyi opinnäytetyöprosessin aikana, sillä teoriatiedon ja haastattelujen kautta sai kokonaiskuvan aiheesta. Tulosten perusteella nousi neljä laajaa teemaa: työpäivän rakentuminen, asiakastyö, arviointimenetelmät ja toiminnat. Tulokset toimintaterapeutin työn sisällöstä käsittelevät asioita yleisellä tasolla, mutta niiden syvempi tarkastelu jää osittain puutteelliseksi. Syvempään tarkasteluun vaikuttaa se, että ei ole olemassa yhtä oikeaa menetelmää harjoitella esimerkiksi tunteiden käsittelyä moniongelmaisten asiakkaiden kanssa.

Opinnäytetyössä käytetty teoretieto tuki haastatteluissa ilmenneitä asioita, mikä vahvisti teorian ja käytännön yhdistämistä. Teoriassa on todettu, että esimerkiksi leikki vahvistaa lapsen itsetuntoa ja tulokset osoittavat toimintaterapeuttien käyttävän kontakti- ja vuorovaikutusleikkejä työssään. Toimintaterapian yhtenä lähtökohtana on asiakaslähtöisyys, mikä tulee ilmi myös tuloksissa toimintaterapeuttien kertoessa toimintojen vaihtelevuudesta asiakkaan mielenkiinnon ja motivaation mukaan.

Toimintaterapeutin työn sisällön laajentamismahdollisuuksia tuli esille useita, mutta ne olivat toisistaan poikkeavia ja lähinnä laitospohjaisia. Yhtenäisiä teemoja olivat toimintaterapiaryhmät, yhteistyö muiden ammattilaisten kanssa, työyhteisön vaihteleva tietämys toimintaterapiasta ja kollegiaalinen tuki työpaikalla. Toimintaterapeutin työn sisällön laajentamista tukee muiden ammattilaisten kanssa tehtävä yhteistyö, jolloin toimintaterapeutti jakaa ammatillista tietoaan muille esimerkiksi konsultoimalla laitoksessa työskenteleviä ohjaajia. Teorian mukaan toimintaterapeutti on usein moniammatillisen työyhteisön jäsen, mikä on tärkeää myös tulosten perusteella. Haastatteluissa ei tullut ilmi monia konkreettisia työn sisällöllisiä laajentamismahdollisuuksia, vaan laajentamisen koettiin tapahtuvan yhteistyön ja toimintaterapian tietämyksen kautta. Tulokset vastaavat yleisesti lastensuojelussa tapahtuvan toimintaterapian laajentamismahdollisuuksiin, mutta haettuja työn sisällöllisiä laajentamismahdollisuuksia olisi voinut löytyä haastattelukysymyksiä tarkentamalla.

Toimintaterapeutin erityisosaaminen antaa lastensuojelutyölle paljon monipuolisen koulutuksen ansiosta. Arjen hallinnan tukemisessa toimintaterapeutin tietämys on hyödyllistä, sillä lastensuojelun asiakkaille arjen hallinta on haasteellista. Ennaltaehkäisevä työ on yhteiskunnallisesti merkittävää, sillä mitä aikaisemmin ongelmiin puututaan, sitä vähemmän ne kuormittavat yhteiskuntaa tulevaisuudessa. Tuloksissa ilmeni, että toimintaterapeutin erityisosaaminen ja ammattitaito eivät tule samalla tavalla esille ohjaajan roolissa. Toimintaterapeutin työskennellessä toimintaterapeutti-nimikkeellä koulutusta voisi hyödyntää kunnolla. Toimintaterapeutilla on mahdollisuus käyttää arviointimenetelmiä ja toimintoja tarkoituksenmukaisesti,

mikä ei ole ohjaajana toimittaessa mahdollista esimerkiksi ajanpuutteen vuoksi. Toimintaterapeuttien työn näkyvyys ja tällä hetkellä työskentelevien toimintaterapeuttien määrä vaikuttavat toimintaterapeuttien tulevaisuuteen lastensuojelussa.

Artikkelit ovat opinnäytetyön kantava ajatus, sillä niiden avulla tärkeä aihe saa näkyvyyttä. Tieto toimintaterapiasta ja toimintaterapeutin työstä on toistaiseksi vielä vähäistä ihmisten keskuudessa. Artikkelit lisäävät tietoa, sillä ne tavoittavat monenlaisia lukijoita. Artikkelien merkitys opinnäytetyön tekijöille muuttui prosessin aikana. Lähtökohta opinnäytetyöhön oli artikkelien avulla jaettava tieto, mutta työn edetessä artikkelien merkityksellisyys unohtui ajoittain. Artikkelien kirjoitusvaiheessa niiden merkitys kasvoi tarkoituksen korostuessa sekä tieto jäsenyi ja yhdistyi selkeämmäksi kokonaisuudeksi. Aineisto oli laaja, joten sen priorisointi muodostui tärkeäksi. Artikkeleita kirjoitettaessa mietittiin lähtökohdat ja näkökulmat tarkkaan, jotta osattiin poimia lukijoille soveltuva tieto opinnäytetyön aineistosta. Artikkeleissa huomioitiin kenelle ne suunnataan, mikä määritteli miten ammattikieltä käytetään ja mitä artikkeleissa painotettiin. Oli tärkeää löytää yhteinen kieli lukijoiden kanssa. Haasteelliseksi osoittautui lastensuojelulaitoksessa työskentelevän toimintaterapeutin tarpeellisuuden esille tuonti sitä kuitenkaan liikaa korostamatta.

9.3 Oma oppiminen

Ennen opinnäytetyön tekemistä tietämys toimintaterapeutin työn sisällöstä lastensuojelulaitoksissa oli rajallinen. Opinnäytetyöprosessin aikana tietämys lisääntyi koko ajan teoriaan ja käytäntöön tutustumisen myötä. Huomattiin oman kiinnostuksen kasvavan ja opittiin yhdistämään tietoa käytäntöön. Vertailtiin toimintaterapeutin ja ohjaajan työn sisältöä toisiinsa, mikä lisäsi käsitystä toimintaterapeuttikoulutuksen hyödyllisyydestä muulla ammattinimikkeellä työskenneltäessä. Opinnäytetyöprosessin myötä oma käsitys toimintaterapeutin tarpeellisuudesta lastensuojelulaitoksessa vahvistui, koska toimintaterapeutilla on toimivia työmenetelmiä esimerkiksi arjen tukemiseen. Artikkelien kirjoittaminen oli haastavaa, mutta opinnäytetyön kannalta jäsentävää työtä.

Haastavuuteen vaikuttivat artikkelien etukäteen määritellyt näkökulmat, aineiston tiivistäminen ja oleellisten asioiden nostaminen esiin. Yhteistyön tekeminen erilaisten toimijoiden kanssa oli hyödyllistä ajatellen sekä omaa oppimista että tulevaisuuden työelämää.

9.4 Jatkotutkimusaiheet

Jatkotutkimusaiheita nousi esiin useita, koska aihetta on tutkittu vähän. Ensisijaista olisi kartoittaa maanlaajuisesti lastensuojelussa työskentelevien toimintaterapeuttien määrä ja se, millaisissa paikoissa he työskentelevät. Tämä tieto hyödyttäisi jo lastensuojelun kentällä työskenteleviä toimintaterapeutteja kollegiaalisen tuen takia sekä alasta kiinnostuneita toimintaterapeutteja. Lisäksi tilastoidut aineistot hyödyttäisivät päättäjiä ja lähettäviä tahoja tiedon lisäämiseksi lastensuojelussa työskentelevistä toimintaterapeuteista. Opinnäytetyössä perehdyttiin lastensuojelulaitoksessa tapahtuvaan toimintaterapiaan, mutta myös avohuollon kartoitus olisi tärkeää. Olisi mielenkiintoista saada tietoa siitä, työskenteleekö toimintaterapeutteja avohuollossa ja mitä työ siellä konkreettisesti on. Toimintaterapeutin ja ohjaajan työn sisällön eroja ja yhtäläisyyksiä voisi selvittää tarkemmin, sillä tässä opinnäytetyössä aihe puhututti haastateltavia. Aiheen selvittäminen toisi esille hyviä ja huonoja puolia toimintaterapeutin roolista.

LÄHTEET

Aaltonen, M., Ojanen, T., Siven, T., Vihunen, R. & Vilen, M. 2003. Lapsen aika. 6-7. painos. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Almqvist, F., Kumpulainen, K., Moilanen, I., Piha, J. & Tamminen, T. 2004. Lasten- ja nuorisopsykiatria. 3.painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Anthony, W. A., Brown, K., Fossey, E., Krupa, T. & Pitts, D. B. 2009. Doing Daily Life: How Occupational Therapy Can Inform Psychiatric Rehabilitation Practice. *Psychiatric Rehabilitation Journal* 32, 155-161.

Bardy, M. 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Becker-Weidman, A. & Shell, D. 2008. Auta lasta kiintymään – Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia traumaperäisen kiintymyshäiriön hoidossa. Tampere: PT-Kustannus.

Broberg, A., Almqvist, K. & Tjus, T. 2005. Kliininen lapsipsykologia. Helsinki: Edita Prima Oy.

Gerhardt, S. 2007. Rakkaus ratkaisee. Helsinki: Edita Prima Oy.

Haapasalo, J. 2007. Aiheuttavatko lapsuuden traumakokemukset psyykkisiä häiriöitä?. *Psykologia* 2/2007, 84-100.

Haaramo S. & Palonen K. (toim.) 2002. Trauman monet kasvot: Psykkinen trauma sisäisenä kokemuksena. Pieksämäki: RT-Print.

Heino, T. & Pösö, T. 2003. Tilastot ja tarinat lastensuojelun tietolähteinä. *Yhteiskuntapolitiikka* 6/2003, 584-596.

Hiitola, B. 2000. Parantava leikki. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2001. Tutki ja kirjoita. 6-7. painos. Helsinki: Tammi.

Holma, T. 2003. Toimintaterapianimikkeistö 2003. Suomen Kuntaliitto.

Holvikivi, J. 1995. Toimintaterapia. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hughes, D. A. 2009. Tie traumasta tervehtymiseen – Rakkauden herättäminen syvästi vaurioituneissa lapsissa. Toinen painos. Tampere: PT-Kustannus.

Joutsivuo, T. 2005. Mistä toi on tullut? Helsinki: Edita Prima Oy.

Kranowitz Stock, C. 2004. Tahatonta tohollusta. Juva: WS Bookweill Oy.

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita Prima Oy.

Laakso, R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityöstä. Tampereen yliopisto, Sosiaalityön tutkimuksen laitos, akateeminen väitöskirja.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Levine P. A. 2008. Kun tiikeri herää - Trauma ja toipuminen. Oulu: Traumaterapiakeskus.

Poijula, S. 2008. Lapsi ja kriisi. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Puonti, A. & Saarnio, T. 2004. Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Salo-Chydenius, S. 2002. Ihminen oman elämänsä tekijänä. Helsinki: Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry.

Sosiaaliportti – Lastensuojelun käsikirja
<http://www.sosiaaliportti.fi> (luettu 9.9.2010 ja 1.10.2010)

Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry
<http://www.toimintaterapeuttiliitto.fi> (luettu 2.2.2010)

Taskinen, S. 2007. Lastensuojelulaki (417/2007) – Soveltamisopas. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tervonen-Arnkil, K. 2007. Lapsen kanssa – olennaista etsimässä. Forssa: Forssan kirjapaino.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5.uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Turunen, K. 2005. Ikävaiheiden kriisit. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Viitanen, P. 2007. Theraplay-vuorovaikutusterapia sijoitettujen lasten kehityksen tukena. Jyväskylän yliopisto, Kehitys- ja kasvatopsykologian erikoistumiskoulutus, lisensiaatintutkimus.

Sosiaali- ja terveysala
Toimintaterapian koulutusohjelma

Kevät 2010

TOInet:ssa ollut viesti:

Hei!

Olemme neljä toimintaterapeuttiopiskelijaa täältä Lappeenrannasta. Olemme tekemässä opinnäytetyötämme liittyen tämän päivän lastensuojelussa tapahtuvaan toimintaterapiaan. Tarkoituksemme olisi kartoittaa, missä ylipäätään Suomessa on tt:ja lastensuojelussa töissä ja mitä he siellä käytännössä tekevät. Tarkoitus olisi myös haastatella heitä ja tehdä tutustumiskäyntejä.

Ajatuksissa olisi "markkinoida" toimintaterapiaa lastensuojeluun ja tehdä aiheesta myös artikkeleita eri lehtiin. Näemmä toinetin kautta myös lastensuojelussa olevat tt:t ovat etsiskelleet nyt toisiaan ja nyt olisi mitä oivallisin mahdollisuus käyttää meitä tiedon välittäjinä. Eli siis jos olisit kiinnostunut antamaan haastattelua ja ehkäpä sinun yksikköosi voisi tulla tutustumaan, niin otathan yhteyttä sähköpostilla!

Terveisin Veera Virta

Sosiaali- ja terveysala
Toimintaterapian koulutusohjelma

Kevät 2010
SAATE

Hyvät toimintaterapeutit,

Opinnäytetyön tarkoituksena on löytää toimintaterapeutin paikka, kuvata tämän työn sisältöä sekä esitellä toimintaterapeutin mahdollisuuksia lastensuojelulaitoksissa. Koko opinnäytetyöprosessi toteutetaan Saimaan ammattikorkeakoulussa toimintaterapian koulutusohjelmassa aikavälillä syyskuu 2009-syyskuu 2010. Haastattelut tehdään maaliskuussa 2010 ja aineiston analysoiminen, artikkelien kirjoittaminen sekä raportin kokoaminen tapahtuu syyskuuhun 2010 mennessä.

Haastateltavat toimintaterapeutit toimivat kokemuspohjaisina tiedonantajina opinnäytetyössä. Opinnäytetyöhön sopivia toimintaterapeutteja etsittiin TOI-netissä ja valintavaiheessa kriteerinä oli toimintaterapeutti-nimikkeellä lastensuojelulaitoksessa toimiminen.

Toivomme, että osallistuisitte haastatteluiden avulla opinnäytetyön tekemiseen. Te olette tärkeässä asemassa opinnäytetyön onnistumisen kannalta, koska artikkelit ovat työn kantava ajatus ja ilman teidän esilletuomia asioita artikkelien kirjoittaminen ei ole tarkoituksenmukaista työmme kannalta. Opinnäytetyöstä voi olla hyötyä lastensuojelualalla toimiville ammattilaisille, sillä tarkoituksena on välittää tietoa tärkeästä työstä artikkelien muodossa.

Opinnäytetyöhön osallistuminen on vapaaehtoista ja haastateltavien sekä haastattelupaikkojen anonymiteetti tulee säilymään koko prosessin ajan.

Haastattelu kestää noin tunnin. Teillä on mahdollisuus keskeyttää opinnäytetyöhön osallistuminen missä vaiheessa tahansa prosessia. Haastatteluiden jälkeen analysoimme keräämämme aineiston ja aloitamme artikkelien kirjoittamisen. Materiaali artikkeleiden kirjoittamiseen koostuu teorialiedosta ja haastatteluista saadusta empiirisestä tiedosta. Artikkeleiden valmistuttua lähetämme ne ensin teille hyväksyttäväksi ja sitten vasta lehtiin hyväksyttäväksi ja julkaistaviksi. Haastattelumateriaalin hävitämme artikkelien kirjoittamisen jälkeen.

Kiitos antamastanne ajasta opinnäytetyötämme kohtaan!

Terveisin Anniina Aaltonen, Aino Mannismäki, Maiju Taskula ja Veera Virta

Sosiaali- ja terveysala
Toimintaterapian koulutusohjelma

Kevät 2010

SUOSTUMUS

Olen saanut riittävästi tietoa tästä

opinnäytetyöstä ja olen ymmärtänyt saamani tiedon. Olen voinut esittää kysymyksiä ja olen saanut kysymyksiini riittävät vastaukset. Suostun osallistumaan tähän tutkimukseen.

Paikka

Aika

Tiedonantaja

Opiskelija/opiskelijat

Haastattelukysymykset

Haastattelukysymyksillä halutaan saada selville yleistietoa toimintaterapeutin työstä ja vastauksia opinnäytetyön tehtäviin.

Taustatiedot:

1. Milloin olet valmistunut toimintaterapeutiksi? Kuinka kauan olet työskennellyt toimintaterapeutina lastensuojelun kentällä?
2. Missä työskentelet?
3. Minkä alan ammattilaisia ovat työkaverisi? (moniammatillisuus)
4. Miten moniammatillinen yhteistyö toteutuu työpaikassasi? (kenen kanssa työskentelet eniten, onko teillä viikkorapsa tms.)
5. Minkä ikäisiä asiakkaasi ovat? Mitä diagnooseja?
6. Mitkä ovat yleisimmät ongelmakohdat asiakkaillasi? (esimerkiksi sosiaalisten taitojen puute)
7. Kuinka kauan asiakassuhteesi keskimäärin kestävät?
8. Osallistutko asiakkaiden kuntoutussuunnitelmien tekoon?
9. Koetko saaneesi koulutuksesta (AMK) riittävästi oppia lastensuojelutyötä varten?
10. Oletko suorittanut lisäkoulutusta? Onko jotain mihin haluaisit vielä lisää koulutusta?

Opinnäytetyön tehtävät ovat:

1. **Mikä on toimintaterapeutin työn sisältö lastensuojelulaitoksissa?**
 - Miten työpäiväsi rakentuu (viikon aikana)? (suunnittelu, asiakastyö ja kirjaaminen)
 - Rakentuuko työpäiväsi pelkästään toimintaterapiaan kuuluvilla asioilla vai kuuluuko työnkuvaasi esimerkiksi arjen askareita?
 - Mitä toimintoja käytät työssäsi?
 - Mitä arviointimenetelmiä olet käyttänyt / käytät työssäsi? Mistä kokisit olevan hyötyä käyttämiesi lisäksi?

- Miksi käytät juuri näitä menetelmiä?
- Missä tilanteissa ja kenen kanssa?
- Mitä teet konkreettisesti? (esimerkkejä ja vinkkejä)
- Mihin toimintakokonaisuuksiin paneudut eniten?
- Taidot ja valmiudet, joihin on tärkeintä puuttua?
- Onko sinulla mahdollisuus suunnitella työn sisältösi itsenäisesti? Vai vaikuttaako suunnitteluun esimerkiksi työnantajan mielipiteet/ vaatimukset?

2. Miten toimintaterapeutin työn sisältöä voitaisiin laajentaa lastensuojelulaitoksissa?

- Mitä haluaisit tehdä enemmän? (jos se esimerkiksi resurssien puolesta olisi mahdollista)
- Mitä mieltä olet työkavereidesi toimintaterapian tietämyksestä?

3. Mitä toimintaterapeutin erityisosaaminen tuo lastensuojelutyölle

- Koetko, että sinun ammattitaidollasi olisi enemmän annettavaa lastensuojelutyölle?
- Mitä se voisi olla konkreettisesti?
- Teetkö tällä hetkellä jotain sellaista, mikä ei kuulu olennaisesti toimintaterapeutin osaamiseen?
- Tuntuuko, että työkaverisi hyödyntävät osaamistasi? (vinkkejä tms.)
- Haluaisitko, että he hyödyntäisivät enemmän?